

Rapport_

Forsvarsbygg

OPPDRAG

Kampflybase – Plan- og
prosjekteringsgruppe

EMNE

Evenes flystasjon og Harstad/Narvik
lufthavn, Evenes.

Reguleringsplan med konsekvensutredning.

Kulturminner og kulturmiljø

DOKUMENTNUMMER

ALM-95-00-R-RAP-004

REVISJON

01

DATO

28.03.2019

	14.12.2018	Justert fellestekst	KLo		KLo
	12.09.2018	Justert fellestekst	KLo		KLo
	23.06.2018	revidert	KAV		KLo
01	27.04.2018	Konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø	KAV	ASt	KLo
REV.	REV. DATO	BESKRIVELSE	UTARBEIDET AV	KONTROLLERT AV	GODKJENT AV

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	SAMMENDRAG	5
1.1	Overordnet beskrivelse.....	5
1.2	Tiltaket.....	7
1.3	Dagens situasjon i det nære influensområde.....	7
1.4	Metode.....	8
1.5	Verdivurdering	8
1.6	Omfangsvurdering og konsekvenser.....	11
1.7	Avbøtende tiltak.....	11
1.8	Forslag til oppfølgende undersøkelser	12
2	TILTAKSBESKRIVELSE	13
2.1	Forsvarets utvikling på Evenes.....	13
2.1.1	Arrondering av bygg og anlegg.....	13
2.1.2	Endring i militær aktivitet.....	15
2.1.3	Fremdrift	15
2.2	Avinors behov	16
2.3	Tilknytning til E10.....	16
3	Dagens situasjon og utvikling.....	18
3.1	Dagens situasjon	18
3.1.1	Gjeldene reguleringsplan.....	18
3.1.2	Evenes flystasjon.....	18
3.1.3	Harstad/Narvik lufthavn, Evenes.....	18
3.1.4	Helikoptertrafikk.....	18
3.1.5	Flybevegelser over Harstad/Narvik lufthavn Evenes og Evenes flystasjon	19
3.2	0-alternativet.....	19
3.3	Tiltakets nære influensområde.....	19
3.3.1	Evenes kommune.....	20
3.3.2	Skånland kommune.....	20
4	OM DELUTREDNINGEN	22
4.1	Avgrensning av fagområdet	22
4.2	Lokale, regionale og nasjonale mål og retningslinjer	23

4.3	Planprogrammets krav.....	24
4.4	Metode og datagrunnlag.....	25
4.4.1	Generelt.....	25
4.4.2	Verdi.....	25
4.4.3	Omfang.....	28
4.4.4	Konsekvens.....	29
4.4.5	Datagrunnlag.....	30
4.5	Tiltaks- og influensområde.....	31
5	KONSEKVENsutredning.....	32
5.1	Områdebeskrivelse og verdivurdering.....	32
5.1.1	Overordnet beskrivelse - Kulturhistorisk utvikling.....	32
5.1.2	Kulturmiljø 1 Evenes/Evenestangen.....	34
5.1.3	Kulturmiljø 2 Tårstad/Stunes.....	43
5.1.4	Kulturmiljø 3 Tennåsen.....	47
5.1.5	Kulturmiljø 4 Boltås.....	52
5.1.6	Kulturmiljø 5 Markebygdene i Skånland.....	57
5.2	Omfang og konsekvenser.....	65
5.3	Konsekvenser i anleggsperioden.....	67
5.4	Avbøtende tiltak.....	67
5.5	Sammenstilling av konsekvenser.....	68
6	OPPFØLGENDE UNDERSØKELSER.....	69
7	USIKKERHETER.....	70
	REFERANSER OG KILDER.....	71

Forord

Stortinget vedtok i 2009 innkjøp av nye kampfly F-35. Etter et omfattende utredningsarbeid vedtok Stortinget 14. juni 2012 at de nye kampflyene F-35 skal stasjoneres på Ørland. Fire av flyene skal stasjoneres på Evenes i en base for Quick Reaction Alert (QRA) og høy luftberedskap (HLB). Totalt antall tilstedeværende fly på basen vil variere over året avhengig av øvingsopplegg.

Stortinget vedtok 15. november 2016 Langtidsplanen for Forsvaret. Denne innebærer økt aktivitet ved Evenes flystasjon med blant annet å etablere de nye overvåkingsflyene P8A i Maritime Patrol Aircraft (MPA) og tilhørende aktivitet, baseforsvar mm.

Til sammen innebærer Stortingets vedtak både en gjenopptagelse av Evenes som permanent militær flystasjon, og behov for en omfattende utbygging for å betjene de nye funksjonene på en hensiktsmessig og sikker måte.

Blant annet med bakgrunn i planstatus, Forsvarets nye behov og omfang, har Forsvarsdepartementet funnet det riktig og hensiktsmessig å foreslå revisjon av reguleringsplanen. Forsvarsdepartementet ba i brev av 10. februar 2017 Forsvarsbygg om å utarbeide reguleringsplan med konsekvensutredning i henhold til plan- og bygningsloven. På grunn av stram tidsplan og sakens kompleksitet anbefalte Forsvarsbygg og Forsvarsdepartementet å gjennomføre planlegging og utredning etter plan- og bygningslovens bestemmelser om statlig planprosess. Dette ble vedtatt i Kommunal- og moderniseringsdepartementet 28.03.2017. Berørte kommuner har stilt seg positive til bruk av statlig plan.

Planområdet omfatter også arealer eid av Avinor og andre private berørte grunneiere. Arealene er inkludert i planområdet for avklaring av grensesnitt mot statlige behov i planprosessen. Forsvarsbygg utfører planprosessen for Forsvarsdepartementet.

Denne delutredningen omfatter konsekvenser av tiltaket med hensyn på tema kulturminner og kulturmiljø.

Delutredningen inngår i en serie temautredninger som utgjør grunnlaget for konsekvensutredningen som er tatt inn reguleringsplanen.

Temautredningen er utarbeidet for Forsvarsbygg av konsulentgruppen ALM – Asplan Viak AS, LPO arkitekter og Multiconsult AS med Kjell Arne Valvik som fagansvarlig.

1 SAMMENDRAG

Tema kulturminner og kulturmiljøer er utredet i henhold til metodikk for konsekvensutredninger i Statens vegvesens håndbok V712. Retningslinjer i Riksantikvarens veileder (rapport nr. 31-2003) om «Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar», har vært veiledende i vurderingene.

Denne utredningen er en sammenfatning av de opplysninger det er offentlig tilgang på i forhold til kjente kulturminner og -miljø i planområdet. Det er foretatt befarings i området, men ikke nyregistreringer. Konsekvensutredningen er gjennomført i henhold til planprogrammet.

Plan- og influensområde er inndelt i fem delområder (kulturmiljøer) som er vurdert hver for seg med hensyn til verdi, omfang (tiltakets virkning) og konsekvens. Det er utarbeidet temakart for influensområdet som viser geografisk plassering av de fem kulturmiljøene samt områdenes verdi og enkeltlokaliteter innenfor disse.

1.1 Overordnet beskrivelse

Eldre steinalder omfatter perioden fra issmeltingen til ca 6 000 år før nåtid. I denne perioden levde menneskene som jegere og sankere. De benyttet redskaper og utstyr av stein, bein, horn, lær og tre. På denne tiden sto havet ca 30 meter høyere opp enn i dag, og Evenes og fastlandet var øyer og sund der folk fant seg bosteder langs en isfri kyst.

Tiden fra ca 4000 til 1800 f.Kr. var en brytningstid mellom jakt, fangst og jordbruk. Fra å være en hovednæringskilde, ble jakt og fangst etter hvert mer og mer et tillegg til jordbruksnæringen. Overgangen til jordbruket førte til at folk ble mer bofaste, og gravskikken endret seg. Gravene besto av steinrøyser plassert på topper i landskapet, godt synlige over store avstander.

Rundt år 500 f.Kr. ble jern tatt i bruk som bruksmetall, og folk flest fikk rikelig tilgang til jern og lagde våpen og redskaper inspirert av romerske former. Nå oppsto en nær sammenheng mellom fast gårdsbosetning og gravhauger. Gravene inneholdt både brente og ubrente begravelser, og hadde varierende størrelse.

I romertid var ubrente og rike graver med våpen et tegn på at man tilegner seg nye skikker, og at det ble etablert et rangordnet krigeraristokrati etter germansk mønster. Funn viser at kontakten mot Europa trolig er mer eller mindre konstant.

Innføringen av kristendommen markerte overgangen til en ny tidsepoke, middelalderen. Den indre veksten i vikingtiden fortsatte inn i kristen tid. Gjennom hele middelalderen var det tekniske nivået i jordbruket svakt, og produktiviteten liten. Bosetningen spredte seg utover det som i dag er dyrket mark i bygdene. Skogen gav viktige produkter som tømmer til hus og bygningsmateriale til båter, og man brukte skogen til produksjon av kull, til utvinning av jern fra myrmalm og til å vinne ut tjære.

Samfunnsutviklingen i høymiddelalderen kjennetegnes ved en sterk vekst i offentlig organisasjon og myndighet.

Med Svartedauden døde nærmere 2/3 deler av det norske folk av pesten. Først et stykke ut på 1600-tallet var folketallet oppe på samme nivå som før pesten. De folkene som var igjen tok de beste gårdene.

Tabell 1-1. Tidstabell med perioder og dateringer (etter Indrelied, 2009).

9000 - 4000 f.Kr.	ELDRE STEINALDER (MESOLITICUM – MESOLITTISK TID)
9000 - 8200 f.Kr.	Tidligmesolitikum (TM)
8200 - 6300 f.Kr.	Mellommesolitikum (MM)
6300 - 4000 f.Kr.	Senmesolitikum (SM)
4000 - 1750 f.Kr.	YNGRE STEINALDER (NEOLITICUM – NEOLITTISK TID)
4000 - 3400 f.Kr.	Tidligneolitikum (TN)
3400 - 2700 f.Kr.	Mellomneolitikum A (MN A)
2700 - 2400 f.Kr.	Mellomneolitikum B (MN B)
2400 - 1750 f.Kr.	Senneolitikum (SN)
1750 - 500 f.Kr.	BRONSEALDER (BRA)
1750 - 1100 f.Kr.	Eldre bronsealder (EBRA)
1100 - 500 f.Kr.	Yngre bronsealder (YBRA)
500 f.Kr. - 1000 e.Kr.	JERNALDER (JA)
500 f.Kr. - 550 e.Kr.	Eldre jernalder (EJA)
500 f.Kr. - Kr.f.	Førromersk jernalder (Keltertid)
Kr.f. - 400 e.Kr.	Romersk jernalder (Romertid)
Kr.f. - 200 e.Kr.	Eldre romertid
200 - 400 e.Kr.	Yngre romertid
400 - 550 e.Kr.	Folkevandringstid
550 - 1000 e.Kr.	Yngre jernalder (YJA)
550 - 800 e.Kr.	Merovingertid
800 - 1000 e.Kr.	Vikingtid
1000 - 1537 e.Kr.	MIDDELALDER (MA)
1537 e.Kr. -	NYERE TID (ETTERREFORMATORISK TID)

Reformasjonen i 1536 førte til at en flere hundre år gammel katolsk tradisjon ble brutt. Den norske kirken mistet selvstendigheten, og fordanskningen tok til. Starten på oppryddingen og veksten etter pesten falt noenlunde sammen med de store hendelsene på riksplan.

Frem til 1590 var det oppryddingen av ødegårdene som ga den store økningen i tallet på brukere. Nye små, avsidesliggende og skrinne marginalgårder tyder på at det var et hardt befolkningspress, og de gamle gårdene ble delt opp i flere bruk. Det økende folketallet og behovet for flere boplasser og mer mat var årsaken til at husmannssystemet utviklet seg.

1850-årene ga et markert skifte i jordbruksnæringen. Bygdesamfunnet bestod av en rekke småsamfunn der gårdsbruket utgjorde kjernen. Frem mot århundreskiftet ble jordbruket omlagt, og nye redskap, dyrkingsmåter og driftsformer effektiviserte jordbruket og økte produktiviteten. Andre viktige samfunnsendringer i denne tiden var utbyggingen av kommunikasjonsmidler og tettsteder, industrialisering og byvekst.

Tida fra 1900 til 1950 ble nye teknologiske landevinninger som bilen, telefonen og elektrisiteten tatt i bruk. Oppgangstiden nådde klimaks under første verdenskrig, og nedturen kom fra høsten 1920. Arbeidsledighet og sosial nød preget årene fra 1920 til 1935.

Kort tid etter 9. april 1940 hadde tyskerne et tungt nærvær i området. Her bygde tyskerne forsvarsanlegg, sykestue og fangeleir (Evenes og Tårstad).

I løpet av de fem første etterkrigsåra vendte samfunnet gradvis tilbake til normalen. Det er fortsatt mange spor etter den tyske aktiviteten på Evenes, særlig på kysten. Krigen la også grunnlag for en ny tid. Fra krigens slutt i 1945 og frem til omkring 1970, opplevde Norge en

sterk vekst på nesten alle områder av samfunnslivet. Det var en nedgang i antall årsverk i landbruk og fiske. Samtidig var det en spesielt sterk vekst i antall funksjonærer i administrasjon og tjenesteyting. Bosettingsmønsteret ble endret ved at mange flyttet fra landsbygda til byer og tettsteder. Etablering av nye bolig-, næring- og industriområder samt vegutbygging har medført at mye av den stedegne eldre bebyggelsen har forsvunnet. Også i gårdstunene har eldre bygninger måttet vike for moderne erstatninger, og bygningsmiljøene har blitt endret.

1.2 Tiltaket

Stortinget har vedtatt at Evenes flystasjon skal utvikles til base for F-35 jagerfly for QRA (quick reaction alert) og HLB (høy luftberedskap), og hovedbase for de nye militære overvåkingsflyene P-8A i MPA-tjeneste. Sammen med tilhørende støttefunksjoner vil totalt utbyggings- og fornyelsesbehov utgjøre om lag 65 000m² på Evenes flystasjon med ca. 300 mannskaper og 500 fast ansatte. Anlegget dimensjoneres for inntil 1000 personer.

AVINOR kan iflg egen masterplan for Evenes lufthavn få behov for utvidelse av den sivile flyterminalen fra dagens 4 til 8 gates for større passasjerfly, et nytt driftsbygg med brannstasjon og eventuelt et nytt fraktbygg. Dagens avisingsløsning må på sikt også erstattes med en egen avisingsplattform. Avinors behov for driftsmessig kapasitet for økende luftfart tas inn i planen for å avstemme og ivareta grensesnitt opp mot Forsvarets behov.

Den sivile lufthavnen og flystasjonen skal ha felles atkomst fra nye E10. Statens vegvesen vil gjennomføre nødvendig planarbeid for ny kryssløsning i forbindelse med justering av traseen for E10. Dette gjøres i egen statlig plan.

De nye F-35 flyene i QRA-beredskap vil sammen med planlagte norske og allierte øvelser med kampfly medføre endring i dagens støybilde på Evenes. Den mest hørbare endringen blir når F-35 flyene tar av for beredskapsoppdrag (QRA). Dette kan skje når som helst på døgnet. QRA oppdragene regnes til 52 pr år, med 2 samtidige avgående fly pr oppdrag. En ulempe blir uforutsigbarheten i tid for disse flygingene. I tillegg vil det bli 52 øvingsoppdrag pr år dvs i gjennomsnitt 1 pr uke med 2 samtidige avgående fly hver gang. Til sammen blir dette i gjennomsnitt 4 avganger pr uke dvs 208 pr år. Også i dag er det 30-35 årlige avganger med F-16 på Evenes (i gjennomsnitt 33 de siste 5 årene). HLB er en nasjonal beredskapssituasjon og medfører i seg selv ingen økt aktivitet på Evenes utover aktiviteten knyttet til QRA.

P-8A flyene i MPA-tjeneste har et støybilde som tilsvarer store sivile passasjerfly (tilsvarende Boeing 737) på Evenes. De nye P-8A flyene i MPA-tjeneste vil få ca 800 avganger pr år. I tillegg kommer øvingsrunder med avgang og landing i en bevegelse (Touch & Go), ca 2550 bevegelser/år inkl. alliert trening. Noe av denne øvingen vil bli utført ved andre flystasjoner.

Avinor forventer at den sivile flytrafikken vil øke med 1,5 % pr år fremover. Innenfor beregningsperioden er dette ikke nok til at det vil gi noen merkbar endring i støybildet.

1.3 Dagens situasjon i det nære influensområde

Tilgrensende areal til flystasjonen preges av store våtmarksområder og er primært landbruks-, natur-, friluftslivs- og reindriftsområder (LNFR- områder) i både Evenes og Skånland kommuner. Noen av vassdragene/våtmarksområdene tett på flyplassen er vernet og noen av de har også status som RAMSAR-områder. Både Forsvaret og Avinor sine arealer grenser delvis til naturvernområder.

Evenes kommune med nær 1400 innbyggere ligger helt nord i Nordland fylke og grenser til Troms. Administrasjonssenteret Bogen, ca 15 km øst for Evenes lufthavn, har rundt 400 innbyggere.

Flere plasser i kommunen har sterke, lange og levende historiske røtter, først og fremst i området rundt Evenes kirke og rundt handelsstedet Liland. Gjeldende kommuneplan gir ingen nye føringer for Evenes flystasjon utover eksisterende reguleringsplan. Kommunen har nylig vedtatt kommuneplanens samfunnsdel, og har igangsatt rullering av kommuneplanens arealdel.

Skånland kommune ligger lengst sør i Troms fylke. Administrasjonssenteret er Evenskjer, ca 16 km nordvest for Evenes lufthavn. Kommunen har drøyt 3000 innbyggere. I forbindelse med rullering av kommuneplan, er støy fra lufthavna i Evenes pekt på som et viktig tema.

Kommuneplanens arealdel er under revisjon. I gjeldende arealplan er området nord for flyplassen avsatt til LNF- landbruks- natur- og friluftsområde, med flystøysone. Fra 1.1.2020 blir Tjeldsund kommune sammenslått med Skånland kommune, og derved en del av Troms fylke.

1.4 Metode

Konsekvensutredningen består av en tre-trinns prosedyre som følger Statens vegvesens håndbok V712:

- ✓ Trinn 1: Verdi. Beskrivelse og vurdering av hvilke kulturhistoriske verdier som er i utredningsområdet.
- ✓ Trinn 2: Omfang. Beskrivelse og vurdering av hvordan et verdiområde påvirkes av tiltaket – i negativ eller positiv grad.
- ✓ Trinn 3: Konsekvens. Denne uttrykkes som et forhold mellom verdi og omfang, jf. figur 2-4

Verdivurderingen gjøres for den situasjonen som gjelder i nullalternativet (referansegrunnlaget). Konsekvensvurderingen gjøres for alle verdisatte delområder. Endringer vurderes i forhold til nullalternativet, jf. mer utfyllende metodikk for kulturminner og kulturmiljø i kap 4.4 under. For en mer utdypende gjennomgang av metoden for ikke-prissatte temaer vises til håndbok V712 kap 6.2.

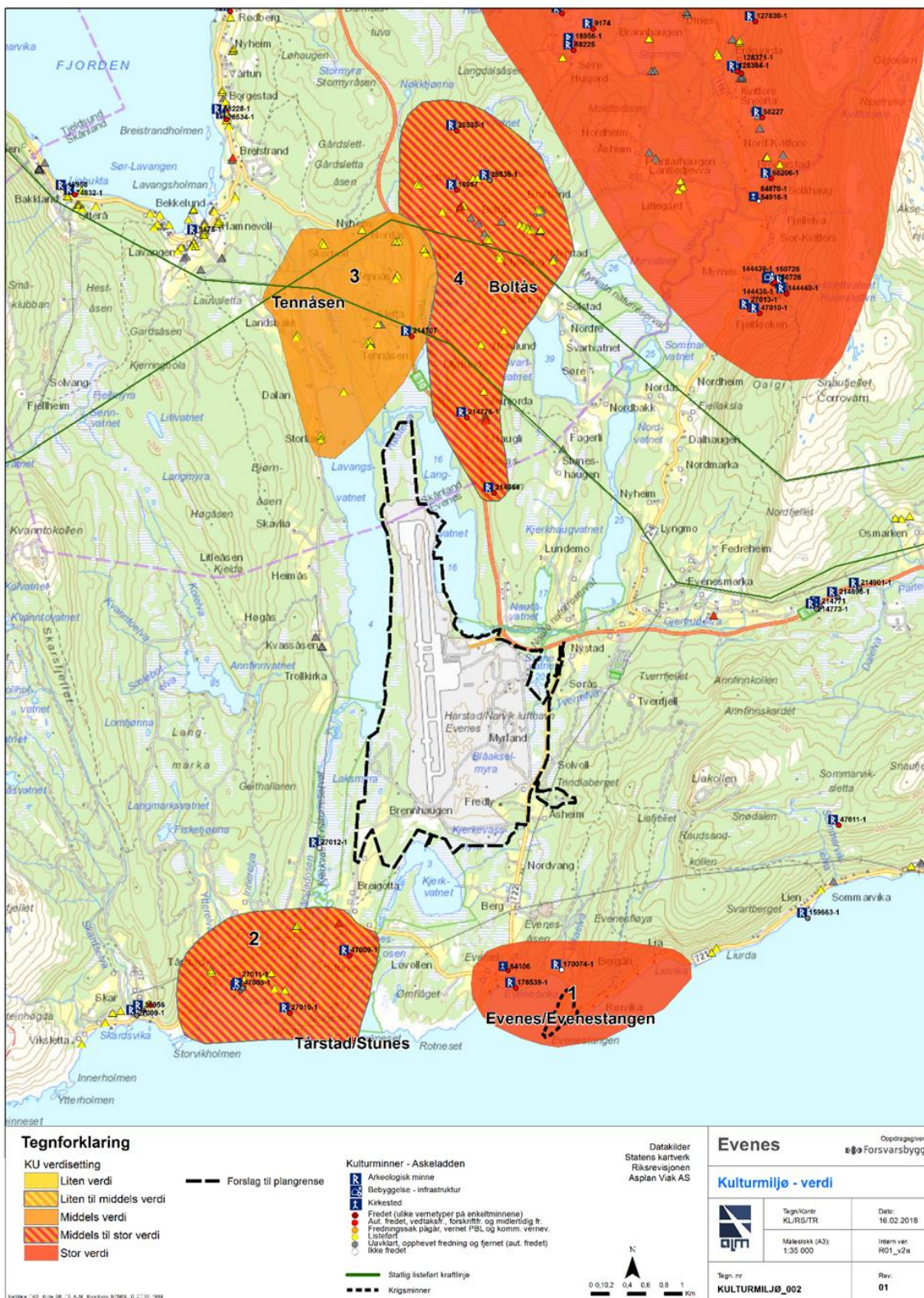
Statens vegvesen håndbok V712 legges til grunn for konsekvensutredningen. Metoden for vurdering av ikke prissatte konsekvenser går i korte trekk ut på å vurdere hvilke verdier som er i utredningsområdet, for deretter å vurdere i hvilket omfang disse påvirkes av tiltaket. Konsekvensen av tiltaket uttrykkes som et forhold mellom verdi og omfang.

1.5 Verdivurdering

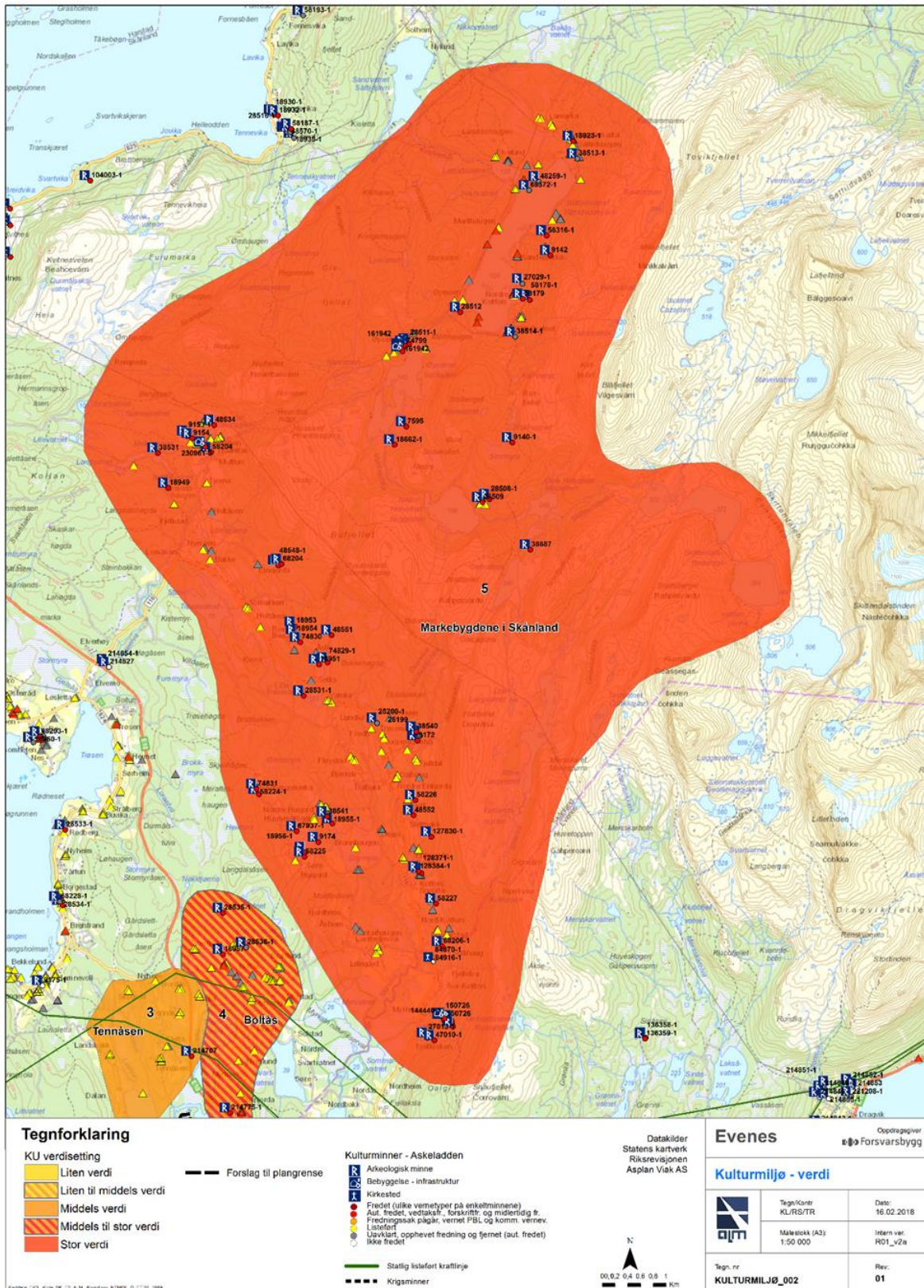
De fem definerte kulturmiljøene er verdivurdert som følger:

Nr	Lokalitetsnavn	Verdi
KM 1	Evenes/Evenestangen	Stor
KM 2	Tårstad/Stuland	Middels til stor
KM 3	Tennåsen	Middels
KM 4	Boltås	Middels til stor
KM 5	Markebygdene i Skånland	Stor

De fem kulturmiljøene er vist i temakart under, fordelt på to kartutsnitt.

Figur 1-1. Temakart kulturminner og kulturmiljø, verdikart delområde 1-4.

Figur 1-2. Temakart kulturminner og kulturmiljø, verdikart delområde 5.

1.6 Omfangsvurdering og konsekvenser

Konsekvensene for kulturminner og kulturmiljø er gjennomgående lave. Dette henger sammen med at det ikke er registrert kulturminneverdier innenfor selve tiltaksområdet. Tiltaket vil ikke gjøre fysiske inngrep i delområder som ligger utenfor selve flystasjonen. For kulturminner og kulturmiljø er de visuelle konsekvensene av tiltaket svært begrenset. Dette vil være aktuelle sett fra delområdet på Tennåsen som ligger nærme og høyere i terrenget enn flystasjonen. Støy vil her kunne ha negative konsekvenser for kulturminneverdier innenfor miljøet. Støy vil også ha noe innvirkning på kulturmiljøet på Evenes/Evenestangen.

Konsekvensgraden er ubetydelig til liten i samtlige delområder bortsett fra Tennåsen der konsekvensen er vurdert til liten til middels negativ.

Tabell 1-2. Sammenstilling av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø.

Del-område	Navn på delområde	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Evenes/Evenestangen	Stor	Lite negativt	Liten negativ (-)
2	Tårstad/Stuland	Middels til stor	Intet til lite negativt	Ubetydelig (0)
3	Tennåsen	Middels	Lite til middels negativt	Liten til middels negativ (-/--)
4	Boltås	Middels til stor	Intet til lite negativt	Ubetydelig (0)
5	Markebygdene i Skånland	Stor	Intet	Ubetydelig (0)

1.7 Avbøtende tiltak

I utforming av planer skal det være et generelt prinsipp å dempe negative virkninger på kulturminner og kulturlandskap. En god landskapstilpasning reduserer negative konsekvenser, og nye inngrep er søkt lagt i god avstand til kulturminner og kulturmiljø. Avbøtende tiltak knyttet til kulturminner og kulturmiljø er nært knyttet til både naturlandskap og kulturlandskap. Avbøtende tiltak knyttet til landskap vil derfor i mange tilfeller ha virkning også for kulturminner og kulturmiljø innenfor samme landskapsrom.

Det er et mål å søke å justere tiltakene for å unngå konflikt eller for tett nærføring med de kulturminnene som er mest uberørt og har høyest verdi i området. Ved nærføring mot verneverdig og fredet bebyggelse er det et mål å gjøre nødvendige tilpassinger som kan opprettholde og ivareta det opprinnelige visuelle inntrykket det aktuelle kulturminnet eller kulturmiljøet har hatt i sin opprinnelige situasjon. Støytiltak er også sett i denne sammenheng, enten gjennom naturlige tiltak og/eller gjennom tiltak som ikke vil virke dominerende i kulturlandskapet. Nye store støyskjermer, skilt, og lysinstallasjoner nær fredete kulturminner, verneverdig bygningsmiljø og kulturmiljø må unngås så langt dette er mulig.

Vegetasjon har liten innvirkning på støy, men har god effekt på skjerming av kulturminner i forhold til innsyn/utsyn. Visuell vegetasjonsskjerming, med beplantning av trær/busker som en buffer mellom kulturminner og tiltak kan redusere negative virkninger.

Det er ikke registrert kulturminnelokaliteter inne i selve tiltaksområdet. Det er derfor ikke foreslått konkrete avbøtende tiltak knyttet til enkeltlokaliteter.

1.8 Forslag til oppfølgende undersøkelser

Registreringene etter kulturminnelovens § 9 innenfor planområdet er ferdigstilt. Det ble ikke avdekket automatisk fredete kulturminnelokaliteter innenfor planområdet.

2 TILTAKSBESKRIVELSE

2.1 Forsvarets utvikling på Evenes

Lokalisering av kampflybasen til Ørland flystasjon innebar også stasjonering av et mindre antall F-35 fly til en QRA-base på Evenes flystasjon. Denne etableringen medfører behov for nye lokaler for beredskapsmannskap. Flyene kan benytte eksisterende anlegg som sheltere og interne taxebaner. Stortingets vedtak om etablering av de nye maritime overvåkingsflyene (MPA) på Evenes flystasjon og overflytting av tilhørende funksjoner fra Andøya til Evenes, vil sammen med stasjonering av F-35 innebære om lag 65 000 m² byggfornyelse og nybygg for å ivareta de nye funksjonene. Det vil bl.a. være behov for forlegninger for ansatte og mannskaper. Foreliggende planer tilsier 500 fast ansatte og 300 mannskaper, men i planleggingen vil en dimensjonere for inntil 1000 personer. I tillegg er det aktuelt med en oppgradering av beskyttelse og sikring, blant annet nytt gjerde.

For luftvern vil eksisterende anlegg innenfor og utenfor flystasjonen benyttes.

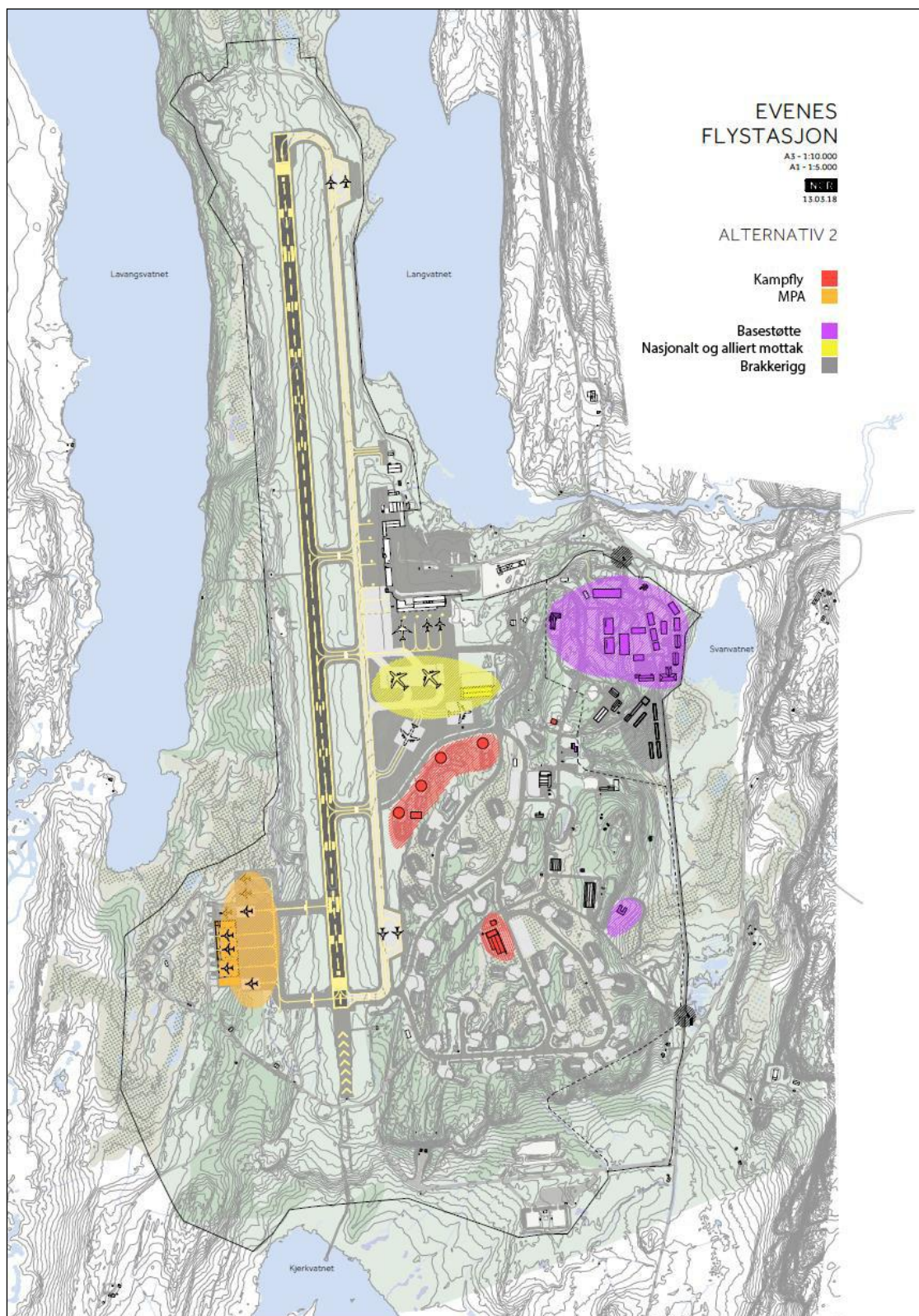
Følgende enheter skal lokaliseres på Evenes flystasjon, hovedbase for overvåkning og stridsoperasjonssenter:

- QRA med 4 fast stasjonerte F-35 fly hvorav 2 i beredskap, etableres i 2021. Totalt antall tilstedeværende fly på basen vil variere over året avhengig av øvingsopplegg.
- MPA med 5 fast stasjonerte P8A overvåkingsfly ankommer sommer 2022.
- Luftvern og baseforsvar med hundekennel.
- Støttefunksjoner til disse etableres etter behov.

2.1.1 Arrondering av bygg og anlegg.

Figur 3 Illustrasjon av planlagt utvidelse av Evenes flystasjon. Illustrasjonen viser også nye flyoppstillingsplasser for sivil luftfart. Kilde: Konseptvalgutredning Evenes flystasjon, 5.april 2018, ugradert.

Figur 4 Oversiktskart utvikling av Evenes flystasjon. Kilde: Konseptvalgutredning Evenes flystasjon, 5.april 2018, ugradert.

Forsvarets behov for nye bygg og anlegg er foreløpig illustrert ved figuren over. Ny hangar for MPA blir sørvest av rullebanen, og vil være det mest synlige av de nye anleggene. F-35 vil benytte eksisterende anlegg.

2.1.2 Endring i militær aktivitet

Antall militære fly som tar av og lander på Evenes vil øke vesentlig.

Det er forventet en økning med jagerfly fra dagens 30- 40 avganger pr år (2016) til ca 800 pr. år (2024). I hovedtrekk består dette av:

- I gjennomsnitt en avgang pr uke med F-35 i QRA-opppdrag (Quic Reaction Alert), dvs 52 oppdrag pr år. Hvert oppdrag skjer alltid med 2 fly tett på hverandre, dvs totalt 104 flyavganger pr år. Oppdragene skjer etter behov og når som helst på døgnet.
- I gjennomsnitt et QRA-øvingsoppdrag pr uke med F-35, dvs 52 pr år. Hvert øvingsoppdrag skjer med 2 fly tett på hverandre, dvs totalt 104 flyavganger. Oppdragene skjer hovedsakelig på dagtid.
- Ca 2 x ca 2 uker med trening på år for norske F-35. Treningsperiodene blir varslet på forhånd.
- Flyvning med norske og/eller allierte jagerfly under militærøvelser ca hvert annet år.

Regelmessig trening med Orion-fly i MPA-tjeneste foregår også i dag med «touch and go» øvelser med 200 – 250 avganger pr år. De nye P8-A flyene i MPA-tjeneste vil få ca 800 avganger pr år. I tillegg kommer øvingsrunder med avgang og landing i en bevegelse (Touch & Go), ca 2550 bevegelser/år inkl. alliert trening. Noe av denne øvingen vil bli utført ved andre flystasjoner.

Disse flyene har et støybilde som er nær tilsvarende sivile passasjerfly av typen Boeing 737, og de har regelmessige daglige avganger som den sivile flytrafikken.

Dette innebærer at den daglige støysituasjonen vil være relativt lik dagens situasjon. Den mest hørbare endringen blir når F-35 flyene tar av for beredskapsoppdrag (QRA) og øving. Hver enkelt avgang med F-35 vil støye betydelig mer enn avgangene med sivile fly og P8A, og F-35 har også høyere maksimalt støynivå ved avgang enn dagens norske F16. Siden QRA- oppdragene oppstår når som helst på døgnet, blir den største forskjellen uforutsigbarheten i tid for disse flyingene. Selv om det i gjennomsnitt blir en utrykning pr uke, kan praksis bli mer en ujevn fordeling over året.

Den planlagte treningen og øvelsesaktiviteten med jagerfly skal foregå primært på dagtid, men med noe aktivitet på kveld (19 -23) og natt (23 – 06). Nattaktivitet vil da hovedsakelig være landinger. Lydnivå under landing er langt lavere enn ved avgang.

2.1.3 Fremdrift

Følgende fremdrift legges til grunn for utvikling av anlegg og tjenester ved Evenes flystasjon:

- 2017: Konseptvalgutredning gjennomføres. Beslutningsunderlag for fornyelse og utvidelse av adm bygg. Forberedende byggearbeider
- 2021: Etablering av Evenes flystasjon med luftvern. F35 for QRA ankommer 1.8.
- 2022: QRA er operativ, P8A flyene (MPA) ankommer fra 1.6

2.2 Avinors behov

AVINOR skal ivareta sin samfunnsoppgave med å tilrettelegge og drifte lufthavna i takt med utviklingen i sivil luftfart. Utvikling og utbyggingsbehov er beskrevet i Avinor sin masterplan for Harstad/Narvik lufthavn, Evenes, og lar seg gjennomføre innenfor gjeldene reguleringsplan.

Dagens avisingsløsning med avising i «push-back»-sonen og anlegg for oppsamling av forurenset overvann og snø er på sikt ikke tilfredsstillende. Avinor har i sin masterplan for Evenes Lufthavn lokalisert ny avisingsplattform til sør for hangar 4.

Avinors lufthavnarealer tas inn i planen for å avstemme og ivareta grensesnitt opp mot Forsvaret og Forsvarets behov for eventuelle restriksjoner i arealbruk.

2.3 Tilknytning til E10

Både Evenes flystasjon og Harstad/Narvik lufthavn, Evenes har atkomst via Rv 833 som tar av fra E10 og går frem til terminalen på lufthavna. Rv 833 tilknyttes ny E10 omtrent på samme sted som i dag. Statens vegvesen vil gjennomføre nødvendig planarbeid for ny kryssløsning og andre trafiksikkerhetsformål i forbindelse med justering av traseen for E10. Dette gjøres i egen statlig plan.

Atkomsten til Evenes flystasjon vil ha tilnærmet samme plassering av avkjøringen fra Rv833 som i dag. I tillegg har flystasjonen i dag to sekundære atkomster via Fv722 i sør. Disse videreføres som sekundæratkomster.

Den sivile trafikken til flyplassen er forventet å øke i takt med forventet økning i flytrafikken. Noe av trafikkøkningen kan ivaretas av et bedret kollektivtrafikktilbud. Dette medfører behov for trafikkanlegg som både ivaretar egne direkte flybusser og rutegående busser forbi lufthavnen. Statens vegvesen vurderer å fornye Rv 833 frem til lufthavnen.

3 DAGENS SITUASJON OG UTVIKLING

3.1 Dagens situasjon

3.1.1 Gjeldene reguleringsplan

Gjeldende reguleringsplan for Harstad/Narvik lufthavn, Evenes og Evenes flystasjon ble vedtatt i Evenes kommune i 1992. For ett delområde i privat eie nær den sivile lufthavnen er det vedtatt ny reguleringsplan i 2015, med formål parkering.

3.1.2 Evenes flystasjon

Evenes flystasjon ble etablert i 1979. Rullebanen er 2808 m lang, med taxebane i hele rullebanens lengde. Banesystemet driftes av AVINOR. Enden av rullebanen i nord grenser til Skånland kommune. Rullebanen og all operativ EBA er bygget med NATO-standard. Basen kan i dag ta imot både norske og allierte jagerfly og store transportfly.

I dag er det 30-35 årlige avganger med F-16 fly på Evenes (i gjennomsnitt 33 de siste 5 årene).

Regelmessig trening med Orion-fly i MPA-tjeneste foregår med 400 – 500 bevegelser på år. Dette omfatter både avganger og landinger, inklusive «touch and go».

Dagens bygningsmasse omfatter totalt ca. 85 000 m² bygningsmasse og kan forlegge i overkant av 300 personer. Det er shelter for jagerfly, hangarer og fasiliteter for luftvern på basen, samt andre flyoperative støttefunksjoner. Den operative driften av Evenes flystasjon ble avsluttet i 1993, og basen ble satt i mobiliseringsstatus. Siden mobiliseringsstatusen ble avsluttet i 2004, har den militære flystasjonen i hovedsak vært benyttet til store øvelser i Nord-Norge.

3.1.3 Harstad/Narvik lufthavn, Evenes

Harstad/Narvik lufthavn, Evenes ble åpnet i 1973, og driftes av AVINOR. Passasjertrafikken passerte 715 000 passasjerer med 11300 flybevegelser i 2016.

Gjennom masterplanen for lufthavna, er det anbefalt å bygge et nytt driftsbygg med brannstasjon. Størrelse på bygget avhenger av driftskonsept. Driftsbygg for selskap som betjener fly (handling) ivaretas i eksisterende bygningsmasse eller legges i tilknytning til terminalen. Masterplanen avsetter også plass til et eventuelt fraktbygg, men oppføring av et slikt bygg er avhengig av interessenter og utvikling i fraktmarkedet. Det må også legges til rette for luftfartsrettet virksomhet (f.eks. basevirksomhet for operatører) på lufthavna.

Det er forutsatt at terminalen med flyoppstilling, i takt med trafikkutviklingen, utvides til 8 gates/oppstillingsplasser for større jetfly. Rullebanens sikkerhetsområder og innflygingslys, mv. ble oppgradert i 2013, og det er ikke forutsatt vesentlige tiltak i banesystemet (f.eks. baneforlengelse) ut over generelle utbedringer.

Disse tiltakene kan gjennomføres innenfor gjeldende reguleringsplan.

3.1.4 Helikoptertrafikk

Dagens luftambulansetjeneste ved Evenes er usikker. Tjenesten hadde i 2016 ca 500 oppdrag, dvs 1,5 flyvninger pr døgn. Avganger er hasteoppdrag og går korteste vei til oppdragssted. Aktiviteten leier i dag lokaler på Evenes flystasjon. Disse må forlates, og det arbeides med å finne alternative plasseringer i nærheten til Evenes.

3.1.5 Flybevegelser over Harstad/Narvik lufthavn Evenes og Evenes flystasjon

En flybevegelse er enten en landing eller en avgang. I forbindelse med øvelser kan det også forekomme såkalte «Touch and Go»-bevegelser, dvs landing med påfølgende avgang i en sammenhengende bevegelse. Statistisk regnes dette da som en flybevegelse.

Dagens virksomhet på Evenes er preget av den sivile virksomheten ved Harstad/Narvik lufthavn. Flybevegelsene fordeler seg totalt sett slik for 2016:

Flykategori	Flybevegelser
Småfly	827
Helikopter	1553
Jagerfly	66
Jetfly	5816
Turbopropfly	4131
Sum	12393

3.2 0-alternativet

0-alternativet er videreføring av dagens virksomhet og gjennomføring av vedtatte planer, og utgjør sammenligningsgrunnlaget for vurdering av konsekvenser av tiltaket beskrevet i kap 2 foran.

For Harstad/Narvik lufthavn, Evenes legger AVINOR til grunn en årlig vekst i sivil flytrafikk på ca 1,5 % frem til 2030, dvs en vekst i antall flybevegelser fra ca 11 300 til 14 000. Det legges til grunn nødvendig utbygging innenfor rammene av gjeldende reguleringsplan.

I tillegg kommer fortsatt småflytrafikk og videreføring av luftambulanse-tjenesten.

For Forsvarets virksomhet i 0-alternativet legges til grunn tilsvarende virksomhet som i dag. F-16 flyene blir byttet ut med F-35, og Orion-flyene med den nye P8-flyene, men med samme antall flybevegelser som i dag. Det regnes også med større allierte militære øvelser hvert annet år.

3.3 Tiltakets nære influensområde

Tilgrensende areal til flystasjonen er primært LNFR- områder (landbruk-, natur-, friluft- og reindriftsområder) som preges av store våtmarksområder, beliggende i både Evenes og Skånland kommuner. Noen av vassdragene/våtmarksområdene tett på flyplassen er vernet og noen av de har også status som RAMSAR-områder. Både Forsvaret og Avinor sine arealer grenser delvis til naturvernområder.

Planområdet omfatter arealer både i Evenes og Skånland kommuner. Planområdet i Skånland kommune omfatter sikringsarealer, innflygingslys og utrykningsvei for brann- og havariberedskapen, og tas med for å inkludere eksisterende anlegg formelt i en reguleringsplan. Tilsvarende utrykningsvei finnes også syd for rullebanen. Denne inngår i planområdet, strekker seg inn i naturvernområdet Kjerkvatnet og ligger i sin helhet på Avinor sin eiendom.

Dagens atkomst fra E10 til Forsvarets område er felles med atkomsten til Harstad/Narvik lufthavn, dvs. for den sivile delen av flyplassen. Den sivile trafikken til flyplassen er forventet å øke i takt med forventet økning i flytrafikken. Noe av trafikkøkningen kan ivaretas av et bedret kollektivtrafikktilbud. Det forventes økende turisttrafikk til regionen, og også at en større del av næringslivets eksport og importbehov vil foregå med fly.

Støysoner og andre restriksjonssoner som følger av planen vil danne vesentlige innspill til kommunenes (Evenes, Skånland) kommende rullering av kommuneplanens arealdel.

3.3.1 Evenes kommune

Evenes kommune med nær 1400 innbyggere ligger helt nord i Nordland fylke og grenser til Troms. Administrasjonssenteret Bogen, ca 15 km øst for Evenes lufthavn, har rundt 400 innbyggere. Kommunen har et areal på 257 km² (eksklusiv sjøareal).

Bogen ligger ca seks mil fra både Harstad og Narvik, E-10 går gjennom hele kommunen. Avstanden til Narvik er kortet inn til ca 42 km ved at Hålogalandsbrua åpnet. Utbedringer i E10 Hålogalandsveien korter også inn reisetiden til Harstad.

Kommunen grenser til Tjeldsund, Skånland, Narvik og Ballangen kommuner.

Kommunens landområder består av jord- og skogområder, lange strandlinjer og fjellområder. Landskapet er hovedsakelig lavt (70 prosent er under 300 moh), men nord og øst for Bogen finnes større fjellområder med topper over 1.000 moh. Flere plasser i kommunen har sterke, lange og levende historiske røtter, først og fremst i området rundt Evenes kirke og rundt handelsstedet Liland.

Viktige næringsveier er offentlig og privat tjenesteyting, herunder Evenes lufthavn, jord- og skogbruk samt mekanisk og treindustri.

Gjeldende kommuneplan gir ingen nye føringer for Evenes flystasjon utover eksisterende reguleringsplan. Forsvarets arealer er vist som «Forsvarets områder». Både gjeldende reguleringsplan og kommuneplanen viser et areal til lufthavnformål som forutsetter en utfylling i Langvatnet nord for eksisterende bebyggelse ved Harstad/Narvik lufthavn.

Kommunen har nylig vedtatt kommuneplanens samfunnsdel, og har igangsatt rullering av kommuneplanens arealdel.

3.3.2 Skånland kommune

Skånland kommune med drøyt 3000 innbyggere ligger lengst sør i Troms fylke. Administrasjonssenteret er Evenskjer, ca 16 km nordvest for Evenes lufthavn, og har ca 780 innbyggere. Kommunen har et areal (eksklusiv sjøareal) på ca. 466 km².

Kommunen grenser i øst mot Gratangen, i sør mot Tjeldsund, Evenes og Narvik (Nordland fylke). E 10 går gjennom kommunen, avstanden Evenskjer til Harstad er 36 km. Reisetiden vil kortes inn ved gjennomføring av vegprosjektet E10 Hålogalandsveien.

Viktige næringsveier er mekanisk industri, fiskeoppdrett, jord- og skogbruk og omkring Evenskjer først og fremst servicetilbud.

Naturen gir store muligheter for et aktivt friluftsliv, og Skånland er en populær kommune for fritidsbebyggelse.

I forbindelse med rullering av kommuneplan, har støy fra Evens lufthavn har vært et viktig tema. Avinor har bedt kommunen endre arealformålet på deler av Avinors eiendom g/bnr. 22/14 fra LNFR til lufthavnformål, da dette området omfatter deler av lufthavnas eksisterende infrastruktur.

Kommuneplanens arealdel er under revisjon. I gjeldende arealplan er området nord for flyplassen avsatt til LNF- landbruks- natur- og friluftsområde, med flystøysone.

Samtidig som arealplanen rulleres arbeider kommunen med utvikling av samfunnsdelen.

Fra 1.1.2020 blir Tjeldsund kommune sammenslått med Skånland kommune, og derved en del av Troms fylke.

4 OM DELUTREDNINGEN

4.1 Avgrensning av fagområdet

Kulturminner er definert som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljøer er definert som områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

Automatisk fredete kulturminner omfatter arkeologiske og faste kulturminner fra før 1537 og alle erklærte stående byggverk med opprinnelse fra før 1650, ifølge lov om kulturminner § 4. Samiske kulturminner eldre enn 100 år er også automatisk fredet og omtales i utredningen som automatisk fredete kulturminner (jf. kml § 4). Skipsvrak eldre enn 100 år er vernet jf. kml. § 14, og dermed å anse som statens eiendom, om ikke annen eier er kjent. Vernet omfatter også eventuell last. Kulturminner yngre enn år 1537 og samiske kulturminner yngre enn 100 år kan fredes ved enkeltvedtak og benevnes i utredningen som nyere tids kulturminner. Kulturlandskap er landskap som er preget av menneskelig bruk og virksomhet.

Kulturminner og kulturmiljø er viktige kilder til kunnskap om samfunn og levevilkår i fortiden. Kulturmiljø tar utgangspunkt i de kulturhistoriske verdiene innenfor planens influensområde og vurderer hvordan tiltakene påvirker disse. Den kulturhistoriske betydningen i kulturlandskapet vurderes som en del av utredningen for kulturminner og kulturmiljø.

Tabell 4-1. Avgrensning mot andre utredningstema (håndbok V712).

	Landskapsbilde	Nærmiljø og friluftsliv	Naturmangfold	Kulturmiljø	Naturressurser	Som prissatt konsekvens beregnes
Byområder	Landskapsvurderinger; visuelt, romlig, estetisk	Områder for rekreasjon og sosialt liv	Grøntområder med biologisk funksjon	Kulturhistorisk betydning	Sjelden relevant	
Kulturlandskap	Landskapsvurderinger; visuelt, romlig, estetisk	Bruk og opplevelse	Artsmangfold og naturtyper	Kulturhistorisk betydning	Landbruksproduksjon, bergverksaktiviteter	Økonomisk tap** som følge av arealbeslag, eller driftsulemper
Utmark og vilt	Landskapsvurderinger; visuelt, romlig, estetisk	Turbruk, jakt, fiske etc. som friluftaktivitet	Leveområder/funksjoner for villarter	Kulturhistorisk betydning	Skogbrukets produksjon, bergverksaktiviteter	Økonomisk tap** som følge av arealbeslag, eller driftsulemper
Vann	Landskapsvurderinger; visuelt, romlig, estetisk	Bade- og fiskeplasser	Vann som levested, økologisk tilstand i vann	Automatisk fredede kulturminner under vann	Vann som ressurs, drikkevann, vann til jordbruksvanning etc.	Økonomisk tap** ved forringelse av vannressurser
Støy og luft	Sjelden relevant	Redusert bruk som følge av støy-/ støvplager / endret lokalklima	Støy som påvirker dyrelivet, luftforurensning som påvirker floraen	Sjelden relevant	Sjelden relevant	Plager og redusert livskvalitet knyttet til støy og luftforurensning
Ferdselsveger	Linjeføring og skala	Turbruk og ferdsel i nærmiljøet	Sjelden relevant	Ferdselsveger med kulturhistorisk betydning	Ferdselsveger som er viktige for adkomst til naturressurser	Omfang og tidsbruk for gående og syklende (hvis det ikke finnes data, skal dette inngå i nærmiljø/friluftsliv)
Enkelt elementer*	Landskapsvurderinger; visuelt, romlig, estetisk	Identitetsskapende symbol	Tilknyttet biologisk mangfold	Kulturhistorisk betydning	Ikke relevant	

Temautredningene for landbruk, landskapsbilde, nærmiljø og friluftsliv og kulturminner og kulturmiljø vil overlape hverandre i beskrivelsen av konsekvenser for kulturlandskapet. De ulike temarapportene vil ha ulike innfallsvinkler til begrepet kulturlandskap. Den delen av kulturlandskapet som har registrerte fysiske spor etter menneskers bruk av landskapet blir vurdert under fagtema kulturminner og kulturmiljø.

4.2 Lokale, regionale og nasjonale mål og retningslinjer

Formålsparagrafen (§1) i Kulturminneloven av 9. juni 1978:

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet».

St.meld. nr. 16 (2004-2005) «Leve med kulturminner» er retningsgivende for kulturminneforvaltningen i Norge. Meldingen inneholder vurderinger og formuleringer av verdigrunnlag, mål og strategier for en fornyet kulturminnepolitikk. Den gir også en rekke konkrete anbefalinger. Den nyeste meldingen, St.meld. 35 «Framtid med fotfeste» (2012-2013), omtaler justeringer i kulturminnepolitikken som er viktige for at en skal nå de målene Stortinget har satt. Fredingspolitikken skal prioritere helhetlige kulturmiljø, og i større grad ta hensyn til

de praktiske og økonomiske konsekvensene en fredning får for samfunnet. Meldingen er retningsgivende for kulturminneforvaltningen i Norge.

Nordland fylkeskommunes har utarbeidet flere planer og publikasjoner i tilknytning til Nordlands kulturarv (Fotefar mot nord, Regional kulturminneplan for Lofoten og Kulturminner på Sør-Helgeland. Nordland har mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer. Kulturminnene er ikke-fornybare ressurser som skal ivaretas som kilder til både identitet, kunnskap og opplevelse. Ofte bevares kulturminnene best gjennom bruk, og det er sentralt at dette gjøres på en bærekraftig måte. Kulturminner er viktige ressurser både i seg selv og som ressurser i steds- og næringsutvikling.

Troms fylkeskommune har utarbeidet i 2011 «Kulturarvplan for Troms - Alle tiders møtsted». I planen blir kulturarven i Troms presentert, om utfordringer og behov kulturminnevernet har, og prioriteringer i kulturminnevernet.

Det er ikke utarbeidet kulturminneplaner i Skånland og Evenes kommuner.

4.3 Planprogrammets krav

Planprogrammet angir utredningsbehov og metode spesifikt for denne planen.

Tiltakets innvirkning på kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap skal vurderes i tråd med planprogrammet. Både direkte og indirekte påvirkning og inngrep i kulturmiljø/kulturlandskap, skal utredes. Endring av hvor leselig kulturmiljøet er, og barrierevirkninger (nærvirkning, fjernvirkning) i sammenheng med ferdsel og opplevelse mellom viktige målpunkt, er også del av vurderingene.

Konsekvensene av tiltaket vurderes mot et referansealternativ, et «nullalternativ», som i dette tilfellet vil være dagens situasjon, men fremskrevet med normalt vedlikehold og forventet utvikling i området uten tiltaket.

Tema/ beskrivelse	Utredningsbehov
<p>Strategisk konsekvensutredning (SKU) konkluderte for Evenes flystasjon bl.a med:</p> <p><i>Det er i og rundt flyplassområdet et stort potensial for funn fra steinalder spesielt knyttet til innsjøer og gamle strandlinjer, i tillegg til samiske kulturminner knyttet til markesamisk reindrift.</i></p> <p><i>For Evenes-alternativet omfatter begrepet automatisk fredet også samiske kulturminner som er eldre enn 100 år. Områdene rundt flyplassen på Evenes har et stort innslag av samisk bosetning, men det foreligger ikke en endelig stedfesting av hvilke bygninger som er omfattet av fredning.</i></p> <p>Det må med stor sannsynlighet påregnes behov for arkeologiske undersøkelser med markavdekking for å oppfylle undersøkelseskravet i kulturminnelovens §9. Slik undersøkelse må</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Influensområde for deltemaet skal defineres. • Potensialet for funn av hittil ikke kjente automatisk freda kulturminner inne på Forsvarets grunn og eventuelle nye adkomstveger må vurderes. • Oversikt over kjente kulturminner og kulturmiljøer med verdifastsetting skal vises på temakart. • Konsekvenser for kjente kulturminner/-miljøer innenfor og utenfor Forsvarets eiendom (Plan- og influensområdet) beskrives. • Mulig tap av kulturminner vurderes.

<p>utføres i regi av Nordland fylkeskommune og Sametinget som betingelse for å kunne godkjenne reguleringsplanen. Omfanget er foreløpig ukjent.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konsekvenser for samisk kulturmiljø vurderes. Herunder inngår samiske markebygder i Skånland kommune. • Konsekvenser i anleggsperiode utredes. <p>Metode: I tillegg til Håndbok V712; Riksantikvarens rettleder (rapport nr. 31-2003) om "Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiinger"</p>
---	---

4.4 Metode og datagrunnlag

4.4.1 Generelt

Konsekvensutredningen består av en tre-trinns prosedyre som følger Statens vegvesens håndbok V712:

- ✓ Trinn 1: Verdi. Beskrivelse og vurdering av hvilke verdier som er i utredningsområdet.
- ✓ Trinn 2: Omfang. Beskrivelse og vurdering av hvordan et område påvirkes av tiltaket – i negativ eller positiv grad. Omfang vurderes for verddivurderte kulturmiljø som direkte eller indirekte berøres av tiltaket.
- ✓ Trinn 3: Konsekvens. Denne uttrykkes som et forhold mellom verdi og omfang, jf. figur 4-2 (konsekvensviften).

Verdivurderingen gjøres for den situasjonen som gjelder i nullalternativet (referansegrunnlaget). Konsekvensvurderingen gjøres for alle verdisatte delområder. Endringer vurderes i forhold til nullalternativet. For en mer utdypende gjennomgang av metoden for ikke-prissatte temaer vises til håndbok V712 kap 6.2.

Statens vegvesen håndbok V712 legges til grunn for konsekvensutredningen. Metoden for vurdering av ikke prissatte konsekvenser går i korte trekk ut på å vurdere hvilke verdier som er i utredningsområdet, for deretter å vurdere i hvilket omfang disse påvirkes av ny veg og bane. Konsekvensen av tiltaket uttrykkes som et forhold mellom verdi og omfang.

4.4.2 Verdi

Utredningsområdet deles inn i delområder basert på verdien områdene har for de ulike temaene. Kartlegging av undersøkelsesområdet utføres vanligvis i to steg:

1. Registrering og kartfesting.
2. Inndeling i delområder.

Registreringene er mer detaljerte innenfor planområdet enn innenfor de områdene som bare blir indirekte berørt (resten av influensområdet).

Tabell 4-2. Registreringskategorier for kulturminner og kulturmiljø, jf. håndbok V712.

Registreringskategori	Beskrivelse
Automatisk fredete kulturminner	Bosetningsspor, graver, kullgroper, jernvinneanlegg, fangstanlegg, bergkunst, rester av åkerbruk, forsvarsverker, industri etc. Automatisk fredete kulturminner som ligger i tilknytning til et gårdsbruk eller et kulturlandskap, og som kan settes i en sammenheng med dette, bør inngå i gårdsmiljøet (se nedenfor)
Samiske kulturminner	Samiske kulturminner som ikke er fanget opp av de øvrige kategorier som eksempelvis hellige fjell, offersteiner etc.
Gårdsmiljøer/ Fiskebruk	Gårdsbruk, småbruk og husmannsplasser med våningshus og driftsbygninger, samt den delen av innmark/utmark som er vesentlig for opplevelsen av kulturmiljøet som et gårdsmiljø. Fiskebruk med våningshus og driftsbygninger inkludert naust/strandlinje. Samiske bosetninger. Kvernhus, setre, høyløer, sommerfjøs, sager og annen bebyggelse som vitner om landbruksdrift samt jordbrukets kulturlandskap.
Kulturlandskap	Kulturlandskap som ikke er fanget opp i de øvrige kategorier
Urbane kulturmiljøer	Boligområder, bygningsmiljøer, tettsteder etc.
Teknisk/industrielle kulturmiljøer	Industribebyggelse, spor av gruvedrift, fløtningsminner, marine kulturminner, veier, jernbane, bruer, jernvinne/kullproduksjon, fangstanlegg etc.
Andre kulturmiljøer	Monumentalbygg, monumenter, parker, kirker, skoler, forsamlingslokaler etc.

Avgrensningen av delområder kan gjøres på flere nivåer. Hvilket nivå som er hensiktsmessig, har sammenheng med plannivået og områdetypen. Utreder har gjort en vurdering av hvor finmasket analysen må være for å belyse fagtemaet i forhold til det aktuelle prosjektet. Målsettingen har vært å avgrense miljøene på en hensiktsmessig måte for å kunne skille mellom de ulike alternativene og at utredningsoppgaven blir løst på en god måte.

For kulturmiljøtemaet gis først en samlet historisk presentasjon av området og dets karaktertrekk, for å gi en bakgrunn for inndeling i – og vurdering av – ulike kulturmiljøers verdi.

Verdien for det enkelte kulturmiljøet blir fastsatt på en flytende skala fra liten til stor verdi.

Liten   Middels   Stor

|-----|-----|-----|

Kulturminneloven gir en bred definisjon av hva som er kulturminner og kulturmiljø. Dette betyr at ikke alle kulturminner eller kulturmiljø kan eller skal vernes. I forvaltningen av kulturminner blir det lagt vekt på at mangfoldet av kulturmiljø og kulturminner skal tas vare på, og at et representativt utvalg skal prioriteres for vern. Det skal legges vekt på kulturhistoriske sammenhenger fremfor enkeltobjekt.

Grunnlaget for å verne kulturminner og kulturmiljø er at de har verdi som kilde til *kunnskap*, som grunnlag for *opplevelse* og som *ressurs for bruk*.

Kilde til kunnskap: Ved vurdering av et kulturminnes kunnskapsverdi skal representativitet, sammenheng/ miljø, autentisitet og fysisk tilstand vurderes.

Grunnlag for opplevelse: Menneskene opplever kulturminner og kulturmiljø på hver sin måte. Opplevelsene henger blant annet sammen med kunnskap, holdninger, tilknytning til stedet og hvilke sosiale eller etniske grupper en hører til. Kulturminnene er med på å vise kontinuitet og

endring i det fysiske miljøet og gir stedet karakter. I henhold til metode i V712 vektlegges historisk lesbarhet og forståelse i vurdering av opplevelsesverdi.

Bruksressurs: Mange kulturminner og kulturmiljø er i daglig bruk, og har slik sett verdi som bruksressurs i seg selv. I sammenheng med friluftsliv og turisme inngår kulturminnene som en del av opplevelsene, og kan dermed også ha en pedagogisk verdi. Kulturminnene er derfor en indirekte ressurs som gir grunnlag for næringsutvikling.

De ulike kriteriene tilknyttet vurderingen av kunnskaps- og opplevelsesverdier kan ofte overlappe hverandre. Hvilke kriterier som det blir lagt mest vekt på, er derfor avhengig av de aktuelle kulturminnene eller kulturmiljøene. Kunnskapsverdiene blir vektlagt ved vurderinger av nasjonale interesser.

Verdivurderingen er holdt på et generelt nivå. Fornminner er automatisk fredet etter kulturminneloven, og har sammen med vedtaksfredete kulturminner i utgangspunktet stor verdi. Alle vurderinger er tilpasset nivået på planoppgaven som skal besvares på et lokalt nivå og kjent KU-metodikk som nevnt over, og vurderes samlet for hvert kulturmiljø.

Håndbok V712 sine kriterier for vurdering av et enkeltområdes verdi er gjengitt i figuren under.

Tabell 4-3. Verdisetting av kulturmiljø, håndbok V712

	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Fornminner/ samiske kulturminner (automatisk fredet)	Vanlig forekommende enkeltobjekter ute av opprinnelig kontekst	Representativ for epoken/funksjonen og inngår i en kontekst Steder det knytter seg tro/tradisjon til	Sjeldent eller spesielt godt eksempel på epoken/funksjonen og inngår i en viktig kontekst Steder av regional eller nasjonal betydning som det er knyttet tro/tradisjon til
Kulturmiljøer knyttet til primærnæringene (gårdsmiljøer/fiskebruk/ småbruk og lignende)	Miljøet inngår i en lokal sammenheng men ligger ikke i opprinnelig kontekst Bygningsmiljøet er vanlig forekommende eller inneholder bygninger som bryter med tunformen Inneholder bygninger av begrenset kulturhistorisk/arkitektonisk betydning	Miljøet er viktig i en regional sammenheng Enhetlig bygningsmiljø som er representativt for regionen, men ikke lenger vanlig og hvor tunformen er bevart. Inneholder bygninger med kulturhistorisk/arkitektonisk betydning	Miljøet er viktig i nasjonal sammenheng Bygningsmiljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken/ funksjonen og hvor tunformen er bevart Inneholder bygninger med stor kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning
Kulturlandskap	Kulturlandskap med få kulturhistoriske spor	Kulturlandskap som inneholder flere kulturhistoriske spor som ligger i en kontekst	Sjeldent/ godt bevart kulturlandskap av nasjonal betydning
Kulturmiljøer i tettbygde områder (bymiljøer, tettsteder etc.)	Miljøet er vanlig forekommende eller er fragmentert Inneholder bygninger som har begrenset kulturhistorisk betydning	Enhetlig miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter og/ eller kulturhistorisk betydning	Enhetlig miljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken. Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter og/eller av svært stor kulturhistorisk betydning
Tekniske og Industrielle kulturmiljøer	Miljøet er vanlig forekommende og ligger ute av kontekst Inneholder konstruksjoner uten spesielle arkitektoniske kvaliteter	Miljøet er representativt for epoken og ligger i opprinnelig kontekst Inneholder konstruksjoner med arkitektoniske kvaliteter	Miljøet er sjeldent og et spesielt godt eksempel på epoken og inngår i en viktig kontekst Inneholder konstruksjoner med spesielt store arkitektoniske kvaliteter
Andre kulturmiljøer (enkelbygninger, kirker, parker og lignende)	Miljøet er vanlig forekommende og/ eller fragmentert Bygninger uten spesielle kvaliteter	Miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig Inneholder bygninger/objekter med arkitektoniske/kunstneriske kvaliteter	Miljø som er sjeldent og/ eller et særlig godt eksempel på epoken. Bygninger/objekter med svært høy arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet

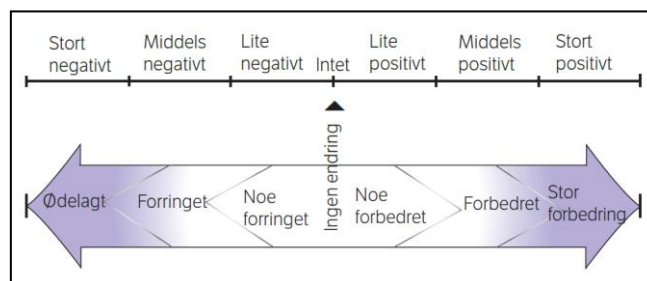
4.4.3 Omfang

Tiltak i planen berører kulturmiljø på ulike måter, blant annet ved kryssing i dagen eller i tunnel, eller at tiltak tangerer kulturmiljø. Flere steder er det direkte konflikt mellom tiltaket og verdifulle kulturminner og/eller kulturmiljø. I tillegg vil tiltaket endre opplevelsen av miljøene, særlig i form av visuell påvirkning og støy. Noen kulturmiljøer blir splittet og viktige sammenhenger blir brutt. Konflikten vil være stor for flere av kulturmiljøene, mens tiltaket vil være av mindre betydning i andre miljøer.

Omfang er et uttrykk for i hvor stor grad tiltaket vil endre verdiene i området, både direkte og indirekte i et influensområde for virkninger av tiltaket. Omfanget vurderes opp mot null-alternativet.

Omfangsvurderingene angis på en glidende skala fra stort negativt til stort positivt omfang. Skalaen er sammenfallende med y-aksen i konsekvensvifta (Figur 2-3).

Figuren under angir de ulike kategoriene som omfangsvurderingen kan deles inn i. Ved en positiv vurdering skal det tas stilling til om tiltaket fører til noe forbedring, forbedring eller stor forbedring for et delområde. Ved en negativ vurdering skal det tas stilling til om tiltaket vil føre til noe forringelse, forringelse eller ødeleggelse for et delområde.

Figur 4-1. Skala for vurdering av omfang. Skalaen er glidende for å nyansere omfangsvurderingen.

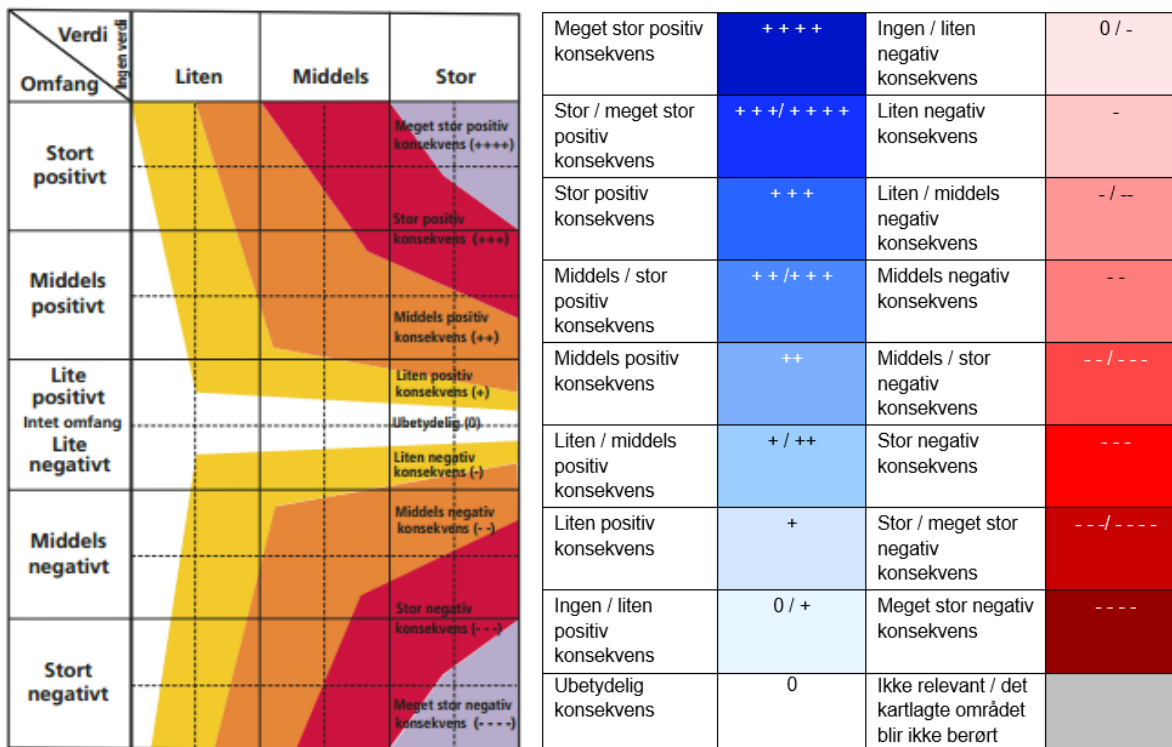
Omfangsvurderinger er et uttrykk for hvor store negative eller positive endringer det aktuelle tiltaket vil medføre for det enkelte delområde. Omfang vurderes for de samme områder som er verdivurdert, og vurderes i forhold til dagens situasjon (0-alternativ).

I vurderingene av omfang og konsekvens ligger også en vurdering av hvor sårbare kulturminnene er. Sårbarhet er et mål på kulturminnenes og kulturmiljøenes evne til å holde på grunnleggende og verdifulle egenskaper mot ulike typer påvirkning. Påvirkninger kan være direkte eller indirekte, reversible eller irreversible, og kan skyldes flere forhold, for eksempel fysiske tiltak, klimatiske forhold for forurensing, ødeleggelse forårsaket av bevisste og ubevisste handlinger hos folk.

4.4.4 Konsekvens

Med utgangspunkt i verdi og omfang fastsettes konsekvensen for det enkelte delområde ved hjelp av konsekvensvifta i håndbok V712 (se under, figur 2-3). Konsekvensen angis på en skala fra svært negativ til svært positiv konsekvens.

Med utgangspunkt i fastsatt konsekvens for de enkelte delområdene fastsettes en samlet konsekvens av tiltaket.

Figur 4-2. Konsekvensviften (håndbok V712) og karakteristikk og fargekoder for konsekvens.

Hvilken helheten eller sammenhengen kulturminnene inngår i, er begrunnet i vurderingene samtidig som kulturmiljøer er presentert på kart. Kulturhistoriske hovedtrekk som danner rammen rundt de enkelte kulturmiljøene er beskrevet. Verdi og konsekvens omtales for hvert kulturmiljø. Vurderingene er så detaljerte at man får identifisert de tilfeller der tiltaket gir direkte inngrep i kulturminner og kulturmiljø. Kulturhistorisk verdi er vurdert ut fra kulturmiljøenes representativitet, sammenheng/miljø, autenticitet, fysiske tilstand, kunnskapsverdi, bruksverdi og opplevelsesverdi. Dette har dannet grunnlaget for vurdering av tiltakets omfang og konsekvens.

4.4.5 Datagrunnlag

Som grunnlag for utredningen er det hentet inn dokumentasjon av kulturminner og kulturmiljø. Dokumentasjonen er basert på tilgjengelige kilder og litteratur deriblant Askeladden, SEFRAK-registeret, samt informasjon om kjente kulturminner fra regional kulturminnemyndighet. Det har vært kontakt med kulturminneforvaltningen i Troms og Nordland fylkeskommuner og Sametinget. Planområdet er befart med hensyn på verdivurdering av kulturminner og avgrensning av kulturmiljø.

Plan- og influensområde er delt inn i til sammen fem kulturmiljø og presentert i kapittel 5. Kriterier for utvelgelse av kulturmiljøene følger Riksantikvarens anbefalinger om at kulturminner har størst verdi i en større helhet. Inndelingen av kulturmiljøene synliggjør at kulturminner som enkeltobjekt inngår i større kulturhistoriske strukturer som må sees i sammenheng, og som står i en nær relasjon til kulturlandskapet de er en del av. Gjenkjenning og avgrensning av kulturminner er basert på en faglig begrunnet vurdering og tolkning av landskap og kulturhistoriske spor.

Kulturmiljøene er vist på temakart for kulturminner og kulturmiljø i utredningen. Omfanget av kartfestede og beskrevne kulturminner og kulturmiljøer er vurdert ut fra det som anses som planområdets influensområde.

4.5 Tiltaks- og influensområde

Tiltaks- og planområdet omfatter alle områder som blir direkte påvirket av arealbeslag av den planlagte utbyggingen.

Influensområder er områder der en venter at kulturminner og kulturhistoriske verdier kan bli påvirket av tiltakene. Influensområdet utgjør det området som vil bli berørt av tiltaket utenfor planområdet. Med berørt menes her direkte inngrep i kulturminner og/eller visuell påvirkning/ endring som i vesentlig grad påvirker forståelsen og opplevelsen av kulturminner, tiltakets lokalisering og utforming, visuelle sammenhenger, vegetasjon og landskap. For å kunne se helheten i den kulturhistoriske utviklingen, og i bevarte kulturmiljø i en større sammenheng, er disse områdene omtalt. I denne utredningen omfatter influensområdet også arealer som kan bli påvirket av endringer i støybildet.

5 KONSEKVENsutredning

5.1 Områdebeskrivelse og verdivurdering

Innenfor plan- og influensområdet er det definert fem kulturmiljø. Den overordnede beskrivelsen danner sammen med enkeltkulturminner, kulturminnelokaliteter og avgrensede kulturmiljø grunnlag for verdivurderingene.

I verdivurderingene nedenfor er også hus som er revet tatt med i vurderingene. Her kan være gjenværende spor/ ruiner i terrenget som kan være de eldste sporene etter bygninger i kulturlandskapet. Revet bebyggelse sier også noe om kulturhistorien til stedet, samt at områder med stor andel revet bebyggelse kan gi nyanser i verdivurderingene.

Alle kulturminner som er beskrevet i det følgende er også vist på temakartet. Fornminner er vist i kartet med ID-nummer. SEFRAK-registrerte kulturminner er vist i kartet og listet opp i teksten for å vise omfang og innhold.

5.1.1 Overordnet beskrivelse - Kulturhistorisk utvikling

Eldre steinalder omfatter perioden fra ismeltingen til ca 6 000 år før nåtid. I denne perioden levde menneskene som jegere og sankere. De benyttet redskaper og utstyr av stein, bein, horn, lær og tre. På denne tiden sto havet ca 30 meter høyere opp enn i dag, og Evenes og fastlandet var øyer og sund der folk fant seg bosteder langs en isfri kyst.

Tiden fra ca 4000 til 1800 f.Kr. var en brytningstid mellom jakt, fangst og jordbruk. Fra å være en hovednæringskilde, ble jakt og fangst etter hvert mer og mer et tillegg til jordbruksnæringen. Overgangen til jordbruket førte til at folk ble mer bofaste, og gravskikken endret seg. Gravene besto av steinrøyser plassert på topper i landskapet, godt synlige over store avstander.

Rundt år 500 f.Kr. ble jern tatt i bruk som bruksmetall, og folk flest fikk rikelig tilgang til jern og lagde våpen og redskaper inspirert av romerske former. Nå oppsto en nær sammenheng mellom fast gårdsbosetning og gravhauger. Gravene inneholdt både brente og ubrente begravelser, og hadde varierende størrelse.

I romertid var ubrente og rike graver med våpen et tegn på at man tilegner seg nye skikker, og at det ble etablert et rangordnet krigeraristokrati etter germansk mønster. Funn viser at kontakten mot Europa trolig er mer eller mindre konstant.

Innføringen av kristendommen markerte overgangen til en ny tidsepoke, middelalderen. Den indre veksten i vikingtiden fortsatte inn i kristen tid. Gjennom hele middelalderen var det tekniske nivået i jordbruket svakt, og produktiviteten liten. Bosetningen spredte seg utover det som i dag er dyrket mark i bygdene. Skogen gav viktige produkter som tømmer til hus og bygningsmateriale til båter, og man brukte skogen til produksjon av kull, til utvinning av jern fra myrmalm og til å vinne ut tjære.

Samfunnsutviklingen i høymiddelalderen kjennetegnes ved en sterk vekst i offentlig organisasjon og myndighet.

Med Svartedauden døde nærmere 2/3 deler av det norske folk av pesten. Først et stykke ut på 1600-tallet var folketallet oppe på samme nivå som før pesten. De folkene som var igjen tok de beste gårdene.

Tabell 5-1. Tidstabell med perioder og dateringer (etter Indrelied, 2009).

9000 - 4000 f.Kr.	ELDRE STEINALDER (MESOLITICUM – MESOLITTISK TID)
9000 - 8200 f.Kr.	Tidligmesolitikum (TM)
8200 - 6300 f.Kr.	Mellommesolitikum (MM)
6300 - 4000 f.Kr.	Senmesolitikum (SM)
4000 - 1750 f.Kr.	YNGRE STEINALDER (NEOLITICUM – NEOLITTISK TID)
4000 - 3400 f.Kr.	Tidligneolitikum (TN)
3400 - 2700 f.Kr.	Mellomneolitikum A (MN A)
2700 - 2400 f.Kr.	Mellomneolitikum B (MN B)
2400 - 1750 f.Kr.	Senneolitikum (SN)
1750 - 500 f.Kr.	BRONSEALDER (BRA)
1750 - 1100 f.Kr.	Eldre bronsealder (EBRA)
1100 - 500 f.Kr.	Yngre bronsealder (YBRA)
500 f.Kr. - 1000 e.Kr.	JERNALDER (JA)
500 f.Kr. - 550 e.Kr.	Eldre jernalder (EJA)
500 f.Kr. - Kr.f.	Førromersk jernalder (Keltertid)
Kr.f. - 400 e.Kr.	Romersk jernalder (Romertid)
Kr.f. - 200 e.Kr.	Eldre romertid
200 - 400 e.Kr.	Yngre romertid
400 - 550 e.Kr.	Folkevandringstid
550 - 1000 e.Kr.	Yngre jernalder (YJA)
550 - 800 e.Kr.	Merovingertid
800 - 1000 e.Kr.	Vikingtid
1000 - 1537 e.Kr.	MIDDELALDER (MA)
1537 e.Kr. -	NYERE TID (ETTERREFORMATORISK TID)

Reformasjonen i 1536 førte til at en flere hundre år gammel katolsk tradisjon ble brutt. Den norske kirken mistet selvstendigheten, og fordanskningen tok til. Starten på oppryddingen og veksten etter pesten falt noenlunde sammen med de store hendelsene på rikspan.

Frem til 1590 var det oppryddingen av ødegårdene som ga den store økningen i tallet på brukere. Nye små, avsidesliggende og skrinne marginalgårder tyder på at det var et hardt befolkningspress, og de gamle gårdene ble delt opp i flere bruk. Det økende folketallet og behovet for flere boplasser og mer mat var årsaken til at husmannssystemet utviklet seg.

Reindriftsøkonomien var godt etablert på 1600-tallet. Reindriftssiidaene hadde sine vår- og sommerbeiter i fjellene langs Tromskysten. Disse var sentrert rundt større daler med elver, fjorder, sund og fjellpass som grenser. Under sommeroppholdet ved kysten drev reindriftssamene med fjordfiske, havfiske, kobbefangst og handel. I deler av året drev de med villreinfangst, men dette tok slutt på 1600-tallet da en mer ensidig reindriftsøkonomi ble etablert.

Kildene fra 1600-tallet forteller om reindriftsnomader som slo seg ned i fjordbygdene blant sjøsamene og tok opp deres levemåte. Andre etablerte gårdsbruk i tidligere beite- og utmarksområder. I Sør-Troms kalles slike bygder for markebygder. Disse finner vi fra Malangen i Troms og videre sørover til nordre Nordland. De fleste markebygdene er lokalisert i området ovenfor gårdsbebyggelsen ved sjøkanten. Det vil si «oppe i marka», oppetter dalene og på eidene.

Denne utnyttelsen av ressursene hav og land kunne gi fortsatte i mange områder inn på første del av 1900-tallet. Småskala jordbruk, med utnytting av utmarksressurser, samt fiske og fangst

ga mange bein å stå på. Ressursutveksling og handel mellom samene og den norrøne befolkningen, og mellom sjøsamere og reindriftssamer, var viktig. Særlig fra slutten av 1800-tallet ser man en utvikling mot større bofasthet i reindriften. Sommerdriften ble organisert i større siidaer og boplassene til fjells ble forlatt. Familier slo seg i lag på større sommerboplasser i dalmunningene og i bygdene.

1850-årene ga et markert skifte i jordbruksnæringen. Bygdene bestod av en rekke småsamfunn der gårdsbruket utgjorde kjernen. Frem mot århundreskiftet ble jordbruket omlagt, og nye redskap, dyrkingsmåter og driftsformer effektiviserte jordbruket og økte produktiviteten. Andre viktige samfunnsendringer i området i denne tiden var utbyggingen av kommunikasjonsmidler og tettsteder, industrialisering.

I tiden mellom 1900 til 1950 ble nye teknologiske landevinninger som bilen, telefonen og elektrisiteten tatt i bruk. Oppgangstiden nådde sitt høydepunkt under første verdenskrig, og nedturen kom fra høsten 1920. Arbeidsledighet og sosial nød preget årene fra 1920 til 1935.

Den tyske okkupasjonen 1940-1945 har satt mange og sterke spor som fortsatt preger landskapet i området. Kort tid etter 9. april 1940 hadde tyskerne et tungt nærvær i området. Her bygde tyskerne forsvarsanlegg, sykestue og fangeleir (Evenes og Tårstad). Den storstilte byggevirksomheten som ble satt i gang under andre verdenskrig med militær infrastruktur og kystfort, ble i mange tilfeller fortsatt og brukt videre av det norske forsvaret etter krigen. Det er fortsatt mange spor etter den tyske aktiviteten på Evenes, særlig på kysten.

I løpet av de fem første etterkrigsåra vendte samfunnet gradvis tilbake til normalen. Krigen la også grunnlag for en ny tid. Fra krigens slutt i 1945 og frem til omkring 1970, opplevde Norge en sterk vekst på nesten alle områder av samfunnslivet. Det var en nedgang i antall årsverk i landbruk og fiske. Samtidig var det en spesielt sterk vekst i antall funksjonærer i administrasjon og tjenesteyting. Bosettingsmønsteret ble endret ved at mange flyttet fra landsbygda til byer og tettsteder. Etablering av nye bolig-, næring- og industriområder samt vegutbygging har medført at mye av den stedegne eldre bebyggelsen har forsvunnet. Også i gårdstunene har eldre bygninger måttet vike for moderne erstatninger, og bygningsmiljøene har blitt endret i området.

5.1.2 Kulturmiljø 1 Evenes/Evenestangen

Omfatter jordbrukslandskapet tilknyttet Evenes mellom Rørvika og Evenestangen i øst, Storlunnan i vest, Berg i nord og Evenesvika i sør. Kulturlandskapet her er kupert med en blanding av lyngheier, skog og landbrukslandskap der jordbruksmarkene strekker seg helt ned til sjøen i Evenesvika. Kulturmiljøet ligger utenfor tiltakets planområde.

Fredete kulturminner

Id 84106. Evenes kirkested. Evenes (Ofoten prestegård), gnr. 5 Evenes sogn. Lokaliteten består av fem enkeltminner som omfatter fjernet kirkebygg, Evenes kirke og kirkegård. Høyeste vernestatus på enkeltminne er automatisk fredet.

Kong Håkon (1204-1264) skal rundt midten av 1200-tallet ha latt "gjere ei kyrkje i Ofoten" (Soga om Håkon Håkonsson), og denne blir til vanlig identifisert som Evenes kirke. Eldste omtale i diplomatariet av en kirke på (gnr. 5) Evenes er i 1589, da det om en res.kap. het seg at den residerende vdi Ofoten skall haffue prestens gaard Euenes. I en besiktigelse i 1652 beskrives kirken (Ofodens Kirche) som en langkirke i tømmer med tårn og tilbygget kor; den var da i sterkt behov av vedlikehold. I 1661 (Effuenes Kirche i Aafoden) var ikke tilstanden særlig bedre. 9 år seinere var kirken falleferdig og i 1676-77 fikk presten Maths Humble reist en tømmerkirke

med korsformet grunnplan, sakristi i øst, våpenhus i vest og sør samt takrytter over korsskjæringen. I 1750 nevnes at "Kirkegaarden nognelunde hegnet men med Torv". I 1589 lå Ofoten som residerende kapellani under Lødingen hovedkirke. I 1743 var Evenæss hovedkirke, af træ, og med et nyetablert (ca. 1660) anneks på Ankenes rett vestsørvest for Narvik. Rett opp/nord for Kjerkerberget på 5/51 Løvollen og nordvest for nåværende kirke ligger Kjerkvatnet. Om plasseringen av Evenes kirke fortelles et sagn at en tømmerstokk ble sluppet fra et av kongens skip da man stevnet inn Ofotfjorden, og der den drev i land skulle kirken bygges. Stokken rak i land i Eivindnæsvika, og dermed ble kirken bygget på Eivindnæs.. De to fjernede kirkebyggene som beskrives ovenfor har henholdsvis uavklart vernestatus og ikke fredet.

Figur 5-1. Dagens Evenes kirke står på kirkested fra middelalderen.

Figur 5-2. Evenes kirke.

Nåværende kirke (listeført kirke) er en stor tømmerbygning med korsformet grunnplan og en ørliten takrytter. Kirken ble vigslet år 1800, men de siste arbeidene var ikke ferdige før i 1806. Det er noe uklart hvorvidt gammelkirken ble revet før den nåværende ble bygd, i og med at det først i 1806 ble kvittert for salg av «Evenes gamle Kirke». Det er mulig at materialene kan ha ligget i stabel i disse årene.

Evenes middelalderske kirkegård er automatisk fredet, mens nåværende kirkegård ikke er fredet. Middelalderkirkegården er fortsatt i bruk. Kirken stod et stykke opp fra prestegården og like nedenfor for tunet på Evenes, nær toppen av skråningen opp fra fjorden. Mest trolig sto middelalderkirken rett vest for nåværende kirke. Her er en flate, og fra denne "stråler" jernkorsene i retning nord og sør. Avgrensningen i øst tar utgangspunkt i en kirkegårdssti, i sør et lett terrengfall, mot nord og vest anslag. Her er mer enn 10 gravlegginger etter 1945, den siste i 2013.

I 1750 beskrives også en kirkegård noenlunde innhegnet av torv. Evenes nåværende kirkegård har vært utvidet mange ganger (uvisst om det er den samme som i 1750). Den hadde opprinnelig et steingjerde om hele kirka og gravplassen. Den største utvidelsen kom i 1919-24. Da ble den gamle delen grøftet ut og vei anlagt gjennom den. Dagens kirkegård er L-formet med en nyere utvidelse mot nord. Gjerdet som omgir kirkegården består vekselvis av et hvit stakittgjerde og et steingjerde. Steingjerdet avgrensner deler av den antatt eldste delen av kirkegården langs nordsida og sørsida av kirka samt delvis mot vest. Den nye utvidelsen mot nord er innhegnet med et stakittgjerde, og det samme er avgrensinga mot veggen (FV 722) i øst. De eldste gravmerkene ble observert sørvest og vest for kirka. Det eldste gravmerket (jernkors) er fra 1827 og ligger inntil steingjerdet i vest. På sørsiden av veggen som går gjennom kirkegården sørvest for kirka finnes to lokalt tilvirkete gravmerker i stein hhv datert 1880 og 1840. Like ved sistnevnte grav ligger en samisk grav fra 1920. På nordsiden av kirken og nordvest for denne finnes også flere eldre graver fra siste halvdel av 1800-tallet. Hele denne eldste delen av kirkegården har områder uten gravmerker, men enkelte forsenkninger, sannsynligvis umerka graver, kan anes i markoverflata. Likeledes er et område på ca 15 meters bredde langs østre avgrensning av kirkegården uten gravmerker, men her var det ikke mulig å

påvise umerkede graver. Kirkegården grenser mot dyrket mark i sør. Den er velholdt og bevoskt med en del trær. Deler av den eldste kirkegården (ca. halvparten) ble regulert til gjenbruk i 1990. Menighetsrådet vedtok å frede alle graver eldre enn hundre år. Tidligere skal det ha vært flere gravmerker i skifer, men som nå er borte.

Id 176539. Evenes prestegård. Gårdshaug. Bosetnings- og aktivitetsområde fra førreformatorisk tid. Automatisk fredet. Gårdshaugen på Evenes prestegård har en utstrekning på 100 m x 65 m, dybden er ukjent. Lokaliteten strekker seg 100 m øst-vest x 65 m nord-sør. Kulturlagets tykkelse er uklar ettersom gårdshaugen kun er avgrenset med jordbor. Gårdshaugen har sannsynligvis større utstrekning mot nord hvor den i dag er avgrenset av vei.

Andre kulturhistoriske verdier

Evenes prestegård (Ofoten).

Evenes prestegård i Ofoten har navn etter kirkestedet som opprinnelig var Evenes.

Ofoten prestebolig, Evenes. Den gamle prestegården brant i 1919 og en ny ble reist året etter på samme grunnmur. Veggene har Vestlandspanel og boligen har en grunnflate på 180 m². Det er også en bårstue på eiendommen.

Figur 5-3. Evenes og Evenesvika sett fra Moloveien.

Figur 5-4. Evenes prestegård. Bårstua nede til venstre og stabbur. Prestegårdshuset er fra 1920, mens bårstua og stabbur er fra 1800-tallet. Driftsbygningen er revet.

Figur 5-5. Evenes prestegård i 1897. Foto: Elis Fahlstrøm.

Id 170074. Evenes prestegård. Løsfunn. Funnsted for innlevert stylus (skriveredskap), trolig fra 1500-tallet. Ikke fredet. Løsfunn med metallsøker i dyrket mark et stykke opp fra Evenesvika.

Evenestangen og Tangodden. Krigsminner.

Da Tyskland angrep Norge 9. april 1940 var Narvik et av invasionsstedene. Dette på grunn av at den svenske jernmalmen og utskipingshavna var et strategisk mål. I Sør-Norge overga norske styrker seg etter kort tid. På Narvikfronten kjempet nordmenn, engelskmenn, franskmenn og polakker mot de tyske styrkene, og var i ferd med å jage de inn i Sverige da den norske regjeringen kapitulerte 10. juni 1940. Den tyske generalen Dietl ble dermed vinneren og den tyske helten fra Narvikfronten.

Figur 5-6. Anlegget med krigsminner på Evenestangen mot Rørvika.

Etter kapitulasjonen bygde tyskerne et kystartilleribatteri langs hele norskekysten, et av dem ble oppført på Evenestangen. Denne utbyggingen av kystforsvar ble kalt Atlanterhavsvollen eller «Festung Norwegen», og den ble i løpet av krigsårene et formidabelt festningsverk mot en forventet invasjon fra vestmaktene. Det var Wehrmachts bygge- og anleggsorganisasjon, Organisation Todt, som stod for planlegging og oppføring. Som arbeidere brukte de lokal arbeidskraft, ofte tvangsutskrevet, og i mange tilfeller ble østeuropeiske krigsfanger, hovedsakelig russere, beordret til å arbeide her under særdeles vanskelige forhold.

Figur 5-7. Anlegget med krigsminner sett fra Evenestangen. Evenesvika til venstre.

Figur 5-8. Krigsminnene på Evenestangen er skiltet og tilrettelagt for publikum.

Batteriet på Evenestangen ble bygd fra 1940 til juni 1941 da det var klart til bruk. Batteriet bestod av tre kanoner av typen Mørster 18. Kanonene hadde et kaliber på 21 cm, de hadde en maksimal rekkevidde på 16 000 m og kunne fra stillingene skyte 360 grader rundt. Kanonen var opprinnelig bygd for å være landartilleri, men batteriet inngikk i en forsvarslinje for å beskytte innseilingen til Narvik. Den ytre forsvarslinjen lå ute mot det åpne havet, og bestod av større kanoner.

Batteriet tilhørte Heeres-Kustenartillerie-Abteilung III/973 som igjen tilhørte artillerigruppe Narvik med hovedkvarter på Framnes i Narvik. Bemanningen bestod av ca. 150 mann. Anlegget var i bruk til 1945, men var aldri i kamp. Tyskerne forlot anlegget nesten intakt da de kapitulerte i 1945. Kilene (sluttstykkene) til kanonene ble av tyskerne dumpet i havet, og kanonene kunne ikke brukes.

Etter krigen ble kanonene demontert og ødelagt, samt at deler av anlegget ble revet eller satt ut av funksjon. Noen få av stillingene er modifisert og har vært i bruk av det norske forsvar.

Mitraljøsstilling	1	Machinegun position / Maschinengewehrstellung
Fundament for 21cm Mörser 18 kanon	2	Foundation for 21 cm Mörser 18 gun / Fundament für 21 cm Mörser 18 Kanone
Bunker for kanonmannskaper	3	Bunker for gun crew / Bunker für Kanonenmannschaften
Mur med 3 innganger	4	Wall with 3 entrances, built after the war / Mauer mit 3 Eingangen
Luftvernstilling med 2 bunkere	5	Air-defence position with 2 bunkers / Luftschutzstellung mit 2 bunkern
Lyskasterfundament	6	Search-light foundations / Scheinwerferfundament
Bunker for kanonmannskaper	7	Bunker for guncrew, modernized and locked / Bunker für Kanonenmannschaften
Vaktbunker mot veien	8	Guardpost towards the road / Wachtbunker richtung Weg
Nærforsvarstilling	9	Local defence position / Nahverteidigungsstellung
Mitraljøsstilling	10	Machinegun position / Maschinengewehrstellung
Mitraljøsstilling	11	Machinegun position, modernized and locked / Maschinengewehrstellung
Kai	12	Jetty / Kai
Tunnelinngang	13	Tunnel opening, modernized and locked / Tunneleingang
Tunnelinngang	14	Tunnel opening, modernized and locked / Tunneleingang
Luftvernstilling	15	Air-defence position / Luftschutzstellung
Varmebrakker for vaktmannskaper	16	Quarters for the guard / Wärmebaracke für Wachtmannschaften
Tunnelinngang	17	Tunnel opening, modernized and locked / Tunneleingang
"Finlandsteltet" søppelfylling	19	Finlands-tent rubbish dump / "Das Finnlandszelt" Müllfüllung
Luftvernstilling	20	Air-defence position / Luftschutzstellung
Kommandobunker	21	Command post / Kommandobunker
Fundament for 21 cm Mörser 18 kanon	22	Foundation for 21 cm Mörser 18 gun / Fundament für 21 cm Mörser 18 Kanone
Bunker for kanonmannskaper	23	Bunker for gun crew / Bunker für Kanonenmannschaften
Nærforsvarstilling	24	Local defence position / Nahverteidigungsstellung
Brakkemur	25	Hut foundations / Barackenmauer
Brakkemur	26	Hut foundations / Barackenmauer
Bunker	29	Bunker, possible telephone center / Bunker (evtl, Zentrale/ Telefonzentrale)
Steintrapp, 52 trinn	30	Stone stairway, 52 steps / Steintreppe, 52 Stufen
Mitraljøsstilling	31	Machinegun position, modernized and locked / Maschinengewehrstellung
Parkering	P	Parking area / Parkplatz
fundament for 21 cm Mörser 18 kanon		foundation for 21 cm Mörser 18 gun / Fundament für 21 cm Mörser 18 Kanone

Figur 5-9. Registrerte krigsminner på Evenestangen.

Steinhuset på Evenestangen/Tangodden. Steinhuset av Bjørn Nørgaard, 1995. Kunstverket inngår i prosjektet Skulpturlandskap Nordland.

Figur 5-10. Steinhuset ytterst på Tangodden.

Bygningsmiljø Rørvika. Ingen av bygningene i Rørvika, på Bergan eller i Lia er i SEFRAK-registeret. I hovedsak er de eldre bygningene i dette jordbruksmiljøet fra tidlig på 1900-tallet og fremover i tid.

Figur 5-11. Naust i Rørvika.

Verdivurdering

Kulturmiljø 1 Evenes/Evenestangen favner om deler av matrikelgårdene Evenes gnr 5 og Lia gnr 14. Innenfor kulturmiljøet er det registrert et kirkested fra middelalderen, der det forut for dagens kirke har stått to eldre kirkebygg. Det har vært kirkested på Evenes i over 750 år. I tilknytning til Evenes prestegård er det registrert en gårdshaug og løsfunn. Kulturminnene viser samlet stor tidsdybde.

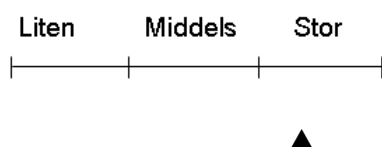
Kulturmiljøet utgjør et gammelt jordbrukslandskap med tradisjonell gårdsbebyggelse i et kystlandskap. Evenes prestegård ligger sentralt innenfor kulturmiljøet. Dagens bygninger representerer gårdsbosetningen på 1900-tallet. Noe av bebyggelsen er noe ombygd, men

oppleves som representativ for Evenes og lite berørt av nye tiltak som ikke hører hjemme i dette landskapet.

På Evenestangen ligger et større kystartilleribatteri bygd av tyskerne under andre verdenskrig. Krigsminnene ligger lett tilgjengelig og tilrettelagt på Evenestangen.

Kulturmiljøet viser en sammenheng mellom historiske anlegg (kirkested og prestegård), gårdsbebyggelse og spor etter bosetting og aktivitet tilbake til jernalder og middelalder. Innenfor kulturmiljøet ligger også gjenværende spor etter kystartilleribatteri fra andre verdenskrig. Det er en omfattende samling krigsminner innenfor kulturmiljøet. Dette er et miljø med stor grad av autentisitet som gir kunnskapsverdi i tillegg til viktig identitet og symbolverdi for lokalsamfunnet. Samlet viser kulturminnene en lang kontinuitet som også gir stor kunnskapsverdi. Området fremstår som relativt opprinnelig uten nye større forstyrrelser, noe som gir stor opplevelsesverdi. Gårdene og landskapet har fortsatt stor bruksverdi som del av sin opprinnelige sammenheng.

Kulturmiljø 1 Evenes/Evenestangen er vurdert til å ha stor kunnskapsverdi, stor opplevelsesverdi og stor bruksverdi. Samlet vurdering blir stor verdi.

5.1.3 Kulturmiljø 2 Tårstad/Stunes

Kulturmiljøet omfatter jordbrukslandskapet tilknyttet Tårstad mellom Nesan i øst og Storvikholmen i vest, med Lensberget sentralt i bygda. Mot øst ligger Stuland, med Tårstadosen som munner ut mellom Stuland og Tårstad. Kulturlandskapet her er kupert med noen lyngheier og skog, men er i hovedsak et landbrukslandskap der jordbruksmarkene strekker seg helt ned til sjøen i Stunesosen, Tårstadosen og Silsand. Kulturmiljøet ligger utenfor tiltakets planområde.

Figur 5-12. Silsand på Tårstad med Sandvoll, Lensberget og Tingvoll (Tinghaugen).

Figur 5-13. Tårstadosen mot flyplassområdet. Stunes til høyre.

Figur 5-14. Tårstad, g/bnr 3/10 ute på Nesan og Klubbvikshaugen (etter gravfunnet i Dauingshaugen).

Fredete kulturminner

Askeladden Id 47009. Stunes. Gårdshaug. Bosetnings- og aktivitetsområde fra middelalder. Automatisk fredet. Gårdshaugen er godt synlig i terrenget, men dårlig markert, da den ligger på en høyderugg og går delvis inn som del av den. Haugens midtpunkt ligger omtrent i skillet mellom gnr/bnr 4/1 i sør, 4/4 i øst og 4/6 i nord. Den deles av gårdsvegen, og består av svart moldjord. Diameteren er ca 30 meter. Det ble under grøftegraving i 1948 funnet rundtømmer på ca. 0,7 m dybde sammen med to kvernsteiner, en øse av kleber, et spinnehjul samt flere kritt Piper. Alle funn er nå gått tapt, bortsett fra tømmeret, som skal finnes spredt i hele gårdshaugen. Etter sigende har det en gang vært brennevinsutsalg på dette stedet.

Askeladden Id 27010. Neset. Gravminne. Klubbvikshaugen (etter gravfunnet også Dauingshaugen) fra jernalder. En gravrøys (rundhaug) er fjernet. Lokaliteten ligger på toppen av kollen. Har vært gressbevokst, men er senere bygd opp av rullestein. Røysas diameter målte ca 4 m, og høyden var ca 1 m. I dag vises ingenting av røysa, men selve gravstedet er svakt markert i den nyslåtte gressmarka som dekker over en helle. Selve graven er orientert nordvest-sørøst, med en lengde 2 m og bredde 1 m. Røysa ble utgravd i 1966, og det ble gjort funn av fragmenter av jernsverd, bronsefibula, bronsepinsett, brynestein, diverse jernfragmenter fra folkevandringstiden.

Askeladden Id 27011. Tingvoll. Gravminne. Gravhaug fra jernalder er fjernet. Den lå inntil nord-sørgående bergvegg skrånende mot vest. Uavklart vernestatus. Selve graven var dekket av pakning med rundkamp med lengde ca 2 m, bredde ca 0,6 m og høyde 0,8 m. Rundkampen var dekket av gressbevokst jordlag slik at haugens ytre mål var ca 3 m lang og ca 2 m bred. Der graven lå, er en driftsbygning nå reist. Det nøyaktige funnstedet er ved grunnmuren i sør. Funn: 3811 a-c. a) Eneget jernsverd b) Jerncelt c) Firkantet jernstang.

Tradisjon: Tinghaugen er en delvis gressbevokst fjellrygg, ca 60 m øst-vest, ca 45 m nord-sør og inntil 7 m høy. Iflg. tradisjonen ble det holdt ting på toppen av haugen i gammel tid.

Askeladden Id 27008. Tingvoll. Hustuft (uviss tid). Uavklart vernestatus. Tinghaugen. Hustuft, rektangulær, som utnytter en naturlig nord-sørgående kløft i berget, nord-sør ca 10 m, øst-vest ca 3-4 m, slik at østre og vestre langvegger er formet av berget. Nordre kortmur er en tørrmur med lengde ca 3 m, høyde inntil 1,5 m, bygd på tvers av kløften. Kløften har fortsatt et stykke nord for denne kortveggen, men er her gjenfylt. Ca 6 m sør for nordveggen ligger det i kløften flere større bruddstein, antagelig restene av en søndre kortvegg. Tuftens mål: Lengde ca 7 m, bredde ca 3-4 m, dybde inntil 1,5 m.

Figur 5-15. Stunes.

Andre kulturhistoriske verdier

Innenfor kulturmiljøet er følgende SEFRAK-bygninger registrert:

SEFRAK 1853-0101-028: BOLIGHUS, NESSET, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0108-001: BOLIGHUS, LAUKNES, STUNES. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-012: STABBUR, YTTERMARK, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-025: FJØS, OSVOLD, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-018: FJØS, TÅRSTAD, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-027: BOLIGHUS, NESET, NESSET, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-014: BOLIGHUS, SANDVOLD, TÅRSTAD. Nordland, Evenes
SEFRAK 1853-0101-011: BOLIGHUS, YTTERMARK, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-015: STABBUR SANDVOLD, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-026: BOLIGHUS, OSVOLD, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.
SEFRAK 1853-0101-019: STABBUR, TÅRSTAD, TÅRSTAD. Nordland, Evenes.

Bygningene er i hovedsak oppført i løpet av 1800-tallet, og representerer den kystnære jordbruksbosetningen.

Figur 5-16. Bolighus og driftsbygning på Osvold, Tårstad.

Figur 5-17. Bygningstil i tunet på Tårstad (Tingvollen).

Figur 5-18. Verneverdig bolighus på Lauknes, Stunes.

Verdivurdering

Kulturmiljø 2 Tårstad/Stunes favner om deler av matrikkelgårdene Tårstad gnr 3 og Stunes gnr 4. Innenfor kulturmiljøet er det registrert fornminnelokaliteter fra jernalderen og en gårdshaug fra middelalderen. En tradisjonsnedtegnelse beskriver at det har vært et tingsted på Tingvollen på Tårstad. Kulturminnene viser samlet stor tidsdybde.

Kulturmiljøet utgjør et gammelt jordbrukslandskap med tradisjonell gårdsbebyggelse med fornminner og gårdshaug i et kystlandskap. Kulturmiljøet viser sammenhengen mellom gårdsbosetningen og gravminner fra jernalderen. I tunene på brukene på både Tårstad og

Stuland er det bevart kulturhistoriske bygningsmiljø og enkeltstående verneverdige bygninger. Bygningsmiljøet representerer gårdsbosetningen på 1800- og 1900-tallet. Noe av bebyggelsen er ombygd, men oppleves som representativ for Tårstad og Stuland. Det kulturhistoriske jordbrukslandskapet er noe berørt av nye tiltak.

Kulturmiljøet viser sammenhengen mellom kulturhistoriske lokaliteter, gårdsbebyggelse og spor etter bosetting og aktivitet tilbake til jernalder og middelalder. Dette er et miljø med autentisitet som gir kunnskapsverdi i tillegg til viktig identitet og symbolverdi for lokalsamfunnet. Samlet viser kulturminnene en lang kontinuitet som også gir stor kunnskapsverdi. Området fremstår som relativt opprinnelig uten nye større forstyrrelser, noe som gir opplevelsesverdi. Gårdene og landskapet har fortsatt bruksverdi som del av sin opprinnelige sammenheng, men noe av de eldre bygningsmiljøene står til nedfalls.

Kulturmiljø 2 Tårstad/Stunes er vurdert til å ha stor kunnskapsverdi, middels til stor opplevelsesverdi og middels bruksverdi. Samlet vurdering blir middels til stor verdi.

5.1.4 Kulturmiljø 3 Tennåsen

Kulturmiljøet omfatter jordbrukslandskapet tilknyttet Tennåsen mellom Åslia og Tennvatnet og Storlia ved Levangsvatnet i øst. E10 går i østre del av kulturmiljøet. Kulturlandskapet her er kupert med en blanding av lyngheier, skog og småskala jordbruksbrukslandskap med dyrket mark og beiter. Kulturlandskapet er preget av noe gjengroing. Kulturmiljøet ligger utenfor tiltakets planområde.

Fredete kulturminner

Askeladden Id 214707. Fagerli. Skipperbakken. Bosetnings- og aktivitetsområde som omfatter en samisk boplass eldre enn 100 år. Automatisk fredet. Lokaliteten består av to større tufter. I nord ligger en nedgravd tuft, mest sannsynlig fjøstuft, og i sør er det en todelt hustuft med høye voller. På østsiden går det to steinrekker som kan være rester etter veg/bakkemur. Lokaliteten er plassert på en liten flate i en østvendt skråning ned mot E10.

Askeladden Id 227234. Kraftledning Bogen-Sortlandsund. Statlig listeført som utvalgt kulturminne i NVEs verneplan: Teknisk/industrielt minne – Nordland/Troms, Evenes. 66 kV-ledningen Bogen-Sortlandsund var en av de første større overføringsledningene i Nord-Norge. Sammen med kraftverket i Niingen var den viktig for å få en bedre strømforsyning til Ofoten, Lofoten, Vesterålen og Sør-Troms på 1950-tallet. Kraftmangelen i den første etterkrigstiden ble løst gjennom et regionalt samarbeid, fordi staten den gang ikke ville bygge ut større kraftverk for å forsyne området. Anleggets historie belyser spørsmålene som var oppe i etterkrigstiden om hvem som skulle sørge for strømforsyning til distriktene. På strekningen fra Niingen i Bogen til Sortlandsund står gjenværende ledning i stor grad med det opprinnelige mastebildet, og det er bevart en god del ledningsmateriell fra 1954. Luftspennet over Gulesfjorden, der de tre forankringsmastene på hver side er bygget av betong, er svært spesiell. De fleste transformatorstasjonene som stod ferdig samtidig med ledningen, er fortsatt i drift. Flere av stasjonsbygningene har bevart det opprinnelig preget med en nøktern femtitalles-arkitektur i betong. Kabelhusene ved Tjeldsundet er også bevart i sin opprinnelige form.

Etter en lang utbyggingsperiode ble kraftverket startet 4. august 1954, og en ny kraftledning over Hinnøya til Lofoten og Vesterålen kunne kobles inn.

Figur 5-19. Portalpille av rundtømmer med tretravers og gamle porselensisolatorer.

På strekningen fra Bogen til Sortlandsund i Vesterålen ble det bygget flere transformatorstasjoner for fordeling av kraften ut til Ofoten, Lofoten, Vesterålen og Harstad-området. Den første på strekningen var Evenesmark, som forsynte området ved Evenesmark og senere også Evenes flyplass.

Kraftledningen fra Bogen til Kanstadbotn inngår i dag i regionalnettet i Nordre Nordland og Sør-Troms, mens strekningen fra Kanstadbotn til Sortlandsund er satt ut av drift. Med unntak av Evenesmark transformatorstasjon, som tilhører Evenes Kraftforsyning, eier Hålogaland Kraft AS ledning, kabelhus og transformatorstasjoner på strekningen fra Bogen til Kanstadbotn.

Askeladden Id 227229. Kraftledning Innset – Kanstadbotn. Statlig listeført som et utvalgt kulturminne i NVEs verneplan: Teknisk/industrielt minne – Troms, Bardu. Innset kraftverk og tilknyttede overføringsledninger var av avgjørende betydning for elektrisitetsforsyningen i Nordland og Troms da anleggene ble satt i drift i 1960. Selv om det var staten som sto for utbyggingen, var det ikke uten et ganske stort påtrykk fra distriktet i forkant. Det var knyttet store forventninger til kraftverkene som skulle gi Troms og Nordre Nordland tilstrekkelig kraft, slik at rasjonaliseringstiltakene kunne opphøre. De nye 132 kV-ledningene fra Innset mot Balsfjord, Kanstadbotn og Narvik knyttet nordre Nordland og Troms sør for Lyngen til ett samkjøringsområde. Kraftproduksjonen i dette området ble med ett fordoblet, og innbyggerne fikk en helt annen forsyningssikkerhet. Innset-utbyggingen la også grunnlaget for etableringen av Samkjøringen Nord-Norge, som var det fjerde av fem slike regionale organisasjoner som ble etablert før alle i 1970 ble samlet i Samkjøringen av kraftverkene i Norge. 132 kV-ledningene fra Innset var de første med så høyt spenningsnivå nord for Salten.

Ønsket om statlig kraftutbygging i nordre deler av Nord-Norge ble tatt opp kort tid etter at andre verdenskrig var over. Fortsatt var over halvparten av befolkningen i Nordland og Troms uten elektrisitet.

Våren 1955 ga Stortinget grønt lys for statlig utbygging, og allerede i august samme år ble arbeidet satt i gang. Det ble starten på en tolv år lang sammenhengende anleggsperiode, med bygging av to kraftverk i Øvre Bardu og nye overføringsledninger som var første ledd i NVEs stamledningsnett i nordre deler av Nord-Norge.

Figur 5-20. Forankringsmaster på de fire parallelle ledningene som går ut fra koblingsanlegget ved Straumsmo kraftstasjon. Ledningene har standard portalmaster av stål.

Figur 5-21. De statlig listeførte kraftledningene Innset – Kanstadbotn og Bogen-Sortlandsund krysser hverandre på vestsiden av Tennåsen.

Andre kulturhistoriske verdier

Innenfor kulturmiljøet er følgende SEFRAK-bygninger registrert:

SEFRAK 1913-0009-052: FJØS, AASLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-051: STUE, AASLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-048: STUE, NORÅS - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-049: FJØS, NORÅS - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-050: SAUEFJØS, NORÅS - Troms, Skånland
SEFRAK 1913-0009-046: STUE, TENNÅS - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-047: FJØS, TENNÅS - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-031: FJØS, NYHEIM - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-038: STUE, SKOGVOLD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-039: FJØS, SKOGVOLD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-045: FJØS, SLETTEN - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-044: STUE, SLETTEN - Troms, Skånland. Revet/ruin.
SEFRAK 1913-0009-040: STUE, VITBERÅSEN - Troms, Skånland.

SEFRAK 1913-0009-042: JORDKJELLER, VITBERÅSEN - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-041: STUE, BAKKELIA - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-043: JORDKJELLER, BAKKELIA - Troms, Skånland. Revet/ruin.
SEFRAK 1913-0009-033: FJØS, LANSBAKK - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-032: STUE, LANSBAKK - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-034: HYTTE, KARILUND - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-035: STUE, STORLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-036: FJØS, STORLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-037: SJÅ, STORLI - Troms, Skånland

Bygningene er i hovedsak oppført i løpet av 1800-tallet, og representerer jordbruksbosetningen i markebygdene.

Figur 5-22. Bolighuset på Tennås.

Figur 5-23. Øverst SEFRAK-registrert hytte i nordenden av Levangsvatnet. Nede til venstre bygningsmiljø på Skogvoll og løe til nedfalls på Sletta. Våningshuset på Sletta er revet.

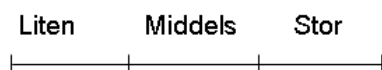
Verdivurdering

Kulturmiljø 3 Tennåsen favner om deler av matrikelgårdene Tennåsen gnr 23 og Levangen nedre gnr 24. Innenfor kulturmiljøet er det registrert en automatisk fredet samisk boplass og to statlig listeførte kraftledninger som er utvalgte kulturminner i NVEs verneplan. Det er ikke kjente kulturminnelokaliteter som gir kulturmiljøet stor tidsdybde.

Kulturmiljøet utgjør et jordbrukslandskap med tradisjonell gårdsbebyggelse knyttet til samisk bosetning i markebygdene i Skånland. I tunene på brukene innenfor kulturmiljøet er det bevart kulturhistoriske bygningsmiljø og enkeltstående verneverdige bygninger. Bygningsmiljøet representerer gårdsbosetningen og de marksamiske boplassene på 1900-tallet. Noe av bebyggelsen er ombygd eller står til nedfalls, men oppleves som representativ for området. Det kulturhistoriske jordbrukslandskapet er noe berørt av nye tiltak.

Kraftledningen med tilhørende bygninger formidler hvordan et kraftoverføringsanlegg bygget på 1950-tallet kunne se ut. Kraftledningene er markerte innslag i kulturmiljøet, og setter sitt preg på landskapet. Kulturmiljøet er vanlig forekommende i området. Dette er et miljø med autentisitet som sammen med kraftoverføringenes utvalgte kulturminner gir middels til stor kunnskapsverdi. Området fremstår som relativt opprinnelig men med noen nyere forstyrrelser (mange kraftledninger og E10, m.m.). Dette gir liten til middels opplevelsesverdi. Gårdene og landskapet har fortsatt bruksverdi som del av sin opprinnelige sammenheng, men noe av de eldre bygningsmiljøene står til nedfalls.

Kulturmiljø 3 Tennåsen er vurdert til å ha middels til stor kunnskapsverdi, liten til middels opplevelsesverdi og middels bruksverdi. Samlet vurdering blir middels verdi.

5.1.5 Kulturmiljø 4 Boltås

Kulturmiljøet omfatter jordbrukslandskapet tilknyttet Boltås mellom Vestbakk i vest og Brattland i øst. I sør strekker kulturmiljøet seg ned til Tennvatnet og E10. Kulturlandskapet her er kupert med en blanding av lyngheier, skog og jordbrukslandskap. Boltåsstua ligger markert i kulturlandskapet. Kulturmiljøet ligger utenfor tiltakets planområde.

Figur 5-24. Utsyn fra Boltåsen mot Tennvatnet og flyplassområdet. Statlig listeført kraftledning til høyre.

Fredete kulturminner

De statlig listeførte kraftledningene beskrevet under kulturmiljø 3 Tennåsen går også gjennom kulturmiljø 4 Boltås.

Askeladden Id 227234. Kraftledning Bogen-Sortlandsund. Se vurdering under KM3 Tennåsen.

Askeladden Id 227229. Kraftledning Innset – Kanstadbotn. Se vurdering under KM3 Tennåsen.

Askeladden Id 214664. Stunesmarka, Tomashaugen. Bosetnings- og aktivitetsområde. Automatisk fredet. Markesamisk gård med spor etter flere hustufter, gammetuft, veger, brønn, rydningsrøyser, fjøstufter, steingjerde, jordkjeller, mødding og grisebinge, innmark og utmark. Gården ligger ca. 50 meter øst for dagens E10, og ca. 120 meter sør for fylkesgrensen mellom Troms og Nordland. Selve gården ligger på en liten flate med hellende landskap mot vest, i lia opp mot øst. Gårdsanlegget er eldre enn 100 år, og kan trolig dateres tilbake til 1700-tallet.

Askeladden Id 214775. Steinjorda. Bosetnings- og aktivitetsområde. Steinsetning. Automatisk fredet. Rektangulær steinsetning med en steinflate bestående av store flate og mindre steiner. Mål: 2.40 meter øst-vest og 3 meter nord-sør. Selve strukturen ligger på en liten flate inntil en bergnabb. Bakken er gresskledd med noe lyng og bregner, men strukturen er tydelig markert. Lett blandingsskog med bjørk og osp.

Askeladden Id 18957. Boltås, Vatne Varre. Bosetning og aktivitetsområde. Gammetufter. Automatisk fredet. Felt med 10 gammetufter (både eldre og yngre), godt markert og godt synlige i terrenget. Her er også registrert en jordkjeller, hustomt med kjeller, og nedfalt høyløe. I området har det også stått en sjå. Av tuftene anslås alderen til følgende: tuft 4, 6, 9, 10 før 1800-tallet, tuft 1, 2, 3 1800-tallet og tuft 5, 8, 11 1900-tallet.

Askeladden Id 28536. Boltåsen, Vatne Varre. Bosetnings- og aktivitetsområde. Gammetufter. Uavklart vernestatus. Funnsted for fem kopperkjeler inne blant flere gammetufter som nå er overpløyd/dyrket bort.

Figur 5-25. Automatisk fredet markesamisk gård (Askeladden Id 214664).

Andre kulturhistoriske verdier

Innenfor kulturmiljøet er følgende SEFRAK-bygninger registrert:

SEFRAK 1913-0009-002: JORDKJELLER, TILLÆG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-025: FJØS, BREIVOLL - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-014: STUE, NERGÅRD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-027: VÅNINGSHUS, BREIVOLL - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-056: FJØS, FJELBERG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-053: STUE, MYRVANG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-024: FJØS, BREIVOLL - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-030: FJØS, VESTBAKK - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-055: BUR, NORDHEIM - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-057: STUE, STEINJORDEN NORDRE - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-011: SJÅ, BERGLAND - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-012: FJØS, BERGLAND - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-016: STUE, MYRVANG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-010: STUE, BERGLAND - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-059: JORDKJELLER, STEINJORDEN SØNDRE - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-020: STUE, ANTIBERG - Troms, Skånland.

SEFRAK 1913-0009-005: RUIN ETTER FJØS, SLÆTAASEN - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-054: FJØS, MYRVANG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-015: FJØS, BRATLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-023: STUE, HØGLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-009: RUIN ETTER SKOLESTUE, SLÆTAASEN - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-029: STUE, VESTBAKK - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-021: HYTTE, BREISTRAND - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-058: JORDKJELLER, STEINSRUD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-008: STABBUR, LUNDEVOLL - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-019: HUS, MYRVOLD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-017: SJÅ, MYRVANG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-001: FJØS, TILLÆG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-060: JORDKJELLER, ELVEJORD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-028: VÅNINGSHUS, KALSTAD - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-018: FJØS, MYRVANG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-004: FJØS, STORHAUG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-013: SKOLESTUE, BOLTÅSSKOLE, BERGLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-003: STUE, STORHAUG - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-027: VÅNINGSHUS, BREIVOLL - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-022: STUE, HØGLI - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-007: STUE, LUNDEVOLL - Troms, Skånland.
SEFRAK 1913-0009-006: RUIN ETTER FJØS, BOLTÅS ØVRE - Troms, Skånland.

Bygningene er i hovedsak oppført i løpet av 1800-tallet, og representerer jordbruksbosetningen i markebygdene.

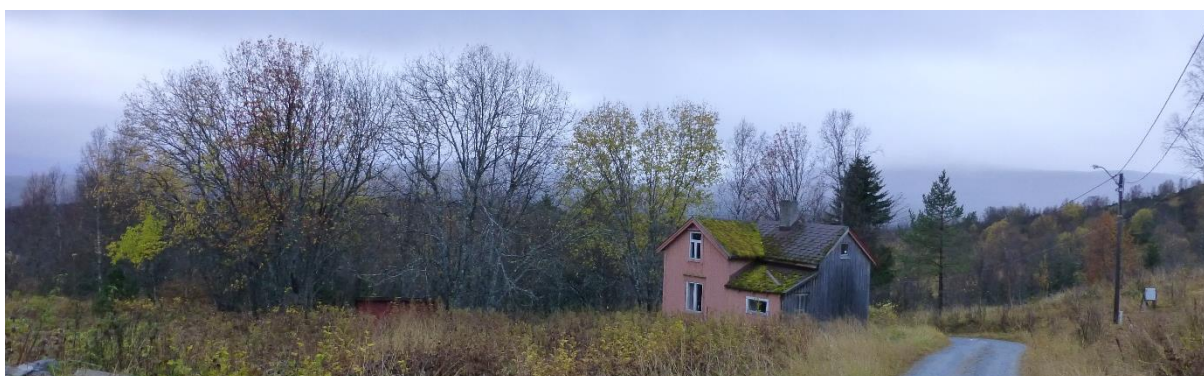

Figur 5-26. Boltåsen g/bnr 23/22 (Breivoll) med verneverdig bygningsmiljø sett mot flyplassområdet.

Figur 5-27. Jordkjeller, Steinjorden Søndre til venstre og Myrvang.

Figur 5-28. Stua på Høgli. Lokalitet med 12 gammetufter (Askeladden Id 18957) på jordet lengst bak i bildet.

Figur 5-29. Utsyn mot flyplassområdet fra Brattland med verneverdige bygninger og lokaliteter med gammetufter.

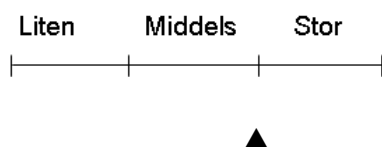
Verdivurdering

Kulturmiljø 4 Boltås favner om deler av matrikelgårdene Tennåsen gnr 23, Steingjorden gnr. 22 i Skånland og Stuland gnr. 4 i Evenes. Innenfor kulturmiljøet er det registrert to automatisk fredete samiske boplasser, to statlig listeførte kraftledninger som er utvalgte kulturminner i NVEs verneplan, samt en automatisk fredet steinsetning og en uavklart lokalitet med gammetufter.

Kulturmiljøet utgjør et jordbrukslandskap med tradisjonell gårdsbebyggelse knyttet til samisk bosetning i markebygdene i Skånland og Evenes. I tunene på brukene innenfor kulturmiljøet er det bevart kulturhistoriske bygningsmiljø og enkeltstående verneverdige bygninger. Bygningsmiljøet representerer gårdsbosetningen og de marksamiske boplassene på 1800- og 1900-tallet. Noe av bebyggelsen er ombygd eller står til nedfalls, men oppleves som representativ for området. Det kulturhistoriske jordbrukslandskapet er noe berørt av nye tiltak.

Kraftledningene er markerte innslag i kulturmiljøet, og setter sitt preg på landskapet. Kulturmiljøet er vanlig forekommende i området. Dette er et miljø med autentisitet som sammen med kraftoverføringenes utvalgte kulturminner gir stor kunnskapsverdi. Området fremstår som relativt opprinnelig, men med noen nyere forstyrrelser. Dette gir middels opplevelsesverdi. Gårdene og landskapet har fortsatt bruksverdi som del av sin opprinnelige sammenheng, men noe av de eldre bygningsmiljøene står til nedfalls eller er ombygd/modernisert.

Kulturmiljø 4 Boltås er vurdert til å ha stor kunnskapsverdi, middels opplevelsesverdi og middels bruksverdi. Samlet vurdering blir middels til stor verdi.

5.1.6 Kulturmiljø 5 Markebygdene i Skånland

Landskapet omfatter jordbruks- og utmarksområdet mellom de overveiende norske bosettingsområdene ved sjøen i nord og vest, og fjellmassivet sørøst for dette. Kulturmiljøet viser kulturelle og næringsmessige endringer i et samisk kulturlandskap.

Andre kulturhistoriske verdier

Markebygdene i Skånland er et av Riksantikvarens utvalgte kulturhistoriske landskap med nasjonal interesse i Troms. Markebygdene preges av jordbrukslandskap i skogsområdene og de lavereliggende fjellområdene ovenfor den kystnære bebyggelsen, derav benevnelsen «markebygder». En vesentlig del av kulturlandskapet består likevel av utmark, både i skoglandskapet og de høyereliggende fjellområdene. I sør og øst stiger landskapet bratt opp til snaufjellet.

Det som i dag kalles markesamisk kultur og historie oppsto fra 1600-tallet fra Malangen i Troms og inn i de nordligste deler av Nordland. Den største ekspansjonen skjedde imidlertid fra slutten av 1700-tallet og i en 100-års periode innpå 1800-tallet. Bakgrunnen var at mange reindriftsfamilier valgte å slå seg ned som bofaste bønder i sommerlandet sitt. For noen var dette et resultat av problemer i reindrifta og påfølgende fattigdom, mens andre ser ut til å ha kommet fra velstående reindriftsfamilier som bevisst valgte en annen levevei.

Figur 5-30. Bygningsmiljø på Bakkejord, Trøsemark.

Nyetableringene skjedde gjerne i områdene ovenfor gårdsbebyggelsen langs kysten, dvs. «oppe i marka», både på fastlandet og på de store øyene. I disse områdene finnes derfor et bredt spekter av kulturminner som kan knyttes til overgangen fra reindrift (teltboplasser, melkeplasser, offersteder) til jordbruk (beitelandskap, fjøs-/gammetufter, bygninger). Kulturminnene forteller til sammen historien om hvordan mange reindriftssamer ryddet seg et småbruk eller en gård på den gamle plassen der de hadde bodd sommerstid mens de melket reinen og fisket i sjøen.

Figur 5-31. Bygningsmiljø på Kvitfors. Det er mange mangeautomatisk fredete gammetufter i området (Kvitforsgammene, skolegamme, Reipargammen).

Nyrydningene lå gjerne ved de gamle flytteveiene. Beliggenheten var strategisk for å kunne kombinere reindrift, jordbruk, fiske og utmarksnæringer. Etter hvert ble reindriften av mindre betydning, senere også fisket, mens jordbruket overtok som viktigste næringsvei. Den samiske identiteten har imidlertid hele tiden stått sterkt i befolkningen, og gjør det fortsatt.

I nordre del av området, Sandemark, er det i dag en del eldre bebyggelse, samt nye hytter. For øvrig er imidlertid dette landskapet i det store og hele fraflyttet. Her ligger den gamle skolen, et monumentalt og nokså fremmedartet bygg beliggende på en høyde i skogen. Skolen er en viktig del av samisk lokal identitet, men også pedagogisk velegnet til å formidle den forskningsprosessen som ikke minst skolesystemet var en viktig del av.

Figur 5-32. Bygningsmiljø fra siste del av 1800 og første del av 1900-tallet på Fjelli. Automatisk fredet lokalitet på Erikjord, med to gammetufter og grav, ligger bak fjøsen til venstre i bildet.

Høyere opp til fjells ligger boplassen Vilgesvårre/Blåfjell, med gjenoppbygde gammer og andre bygninger og kulturminner. Dette er i dag et populært utfartssted, som benyttes aktivt til formidling av den samiske historien i området. Høgfjellsområdene benyttes også fortsatt til ferskvannsfiske, bærplukking og jakt.

Gamle veifar fører over skarene til de lavere beliggende bygdene på Tjeldsundsida. Her finner vi et levende markebygdmiljø der flere fortsatt driver gårdsdrift med sau, slik at størstedelen av kulturlandskapet fortsatt holdes i hevd. Her er også en del kulturminner knyttet til jordbruk og gårdsdrift, for eksempel tufter etter den første fjøsgammen, det «moderne» sammenbygde fjøset og gårdens første tømmerhus. Dette landskapet representerer et tverrsnitt av det ressursområdet som markebygdene utnyttet.

Figur 5-33. Bolighus i gårdstunet på Lundli, Seljehaugen.

Gallogeddi – Samisk friluftsmuseum. På Gallogieddi ligger et friluftsmuseum der det er mulig å oppleve et markesamisk gårdstun og få innblikk i samisk kulturarv, næringsgrunnlag og religion. Museet forteller om menneskene og historiene fra en markesamisk bosetning for 200 år siden.

Figur 5-34. Informasjonstavle ved Gallogieddi.

Gallogeddi er et typisk markesamisk gårdstun helt oppe under fjellet og langt fra bosetningen på kysten. De fleste husene i gårdstunet er fra århundreskiftet 1800/1900-tallet, men en boliggamme og skjeltersjø er gjenoppbygd.

Verdivurdering

Kulturmiljø 5 Markebygdene i Skånland favner om deler av matrikelgårdene Holtås gnr 17, Trøsemarka gnr 18, Kvitfors gnr 21 og Vindal gnr 9, m.fl. Innenfor kulturmiljøet er det registrert mange automatisk fredete samiske boplasser og gammetufter. Markebygdene i Skånland er et av Riksantikvarens utvalgte kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Troms.

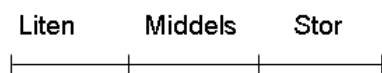

Kulturmiljøet utgjør et jordbrukslandskap med tradisjonell gårdsbebyggelse knyttet til samisk bosetning i markebygdene i Skånland. Sametinget har registrert mange fredete bygninger i markebygdene. I tunene på brukene innenfor kulturmiljøet er det bevart kulturhistoriske bygningsmiljø og enkeltstående verneverdige bygninger. Bygningsmiljøet representerer gårdsbosetningen og de marksamiske boplassene på 1900-tallet. Noe av bebyggelsen er ombygd eller står til nedfalls, men oppleves som representativ for området. Mange av småbrukene er nedlagt. Enkelte er bra vedlikeholdt, mens noen står til forfall. Forfallet gjelder kanskje i særlig grad nedlagte fjøs, mens det gamle våningshuset ofte fortsatt er bebodd. Jordbrukslandskapet er dels preget av gjengroing og dels av modernisering. Noen innmarkstykker ligger brakk og benyttes som beite, mens andre driftes etter moderne prinsipper med store landbruksmaskiner. Utmarksbeitene synes å være i rimelig bra hold, til tross for gjengroing også her. De høyere beliggende utmarksområdene synes stort sett uendret, da sauebeiting bidrar til å opprettholde kulturlandskapet.

Kjerneområdet for marksamisk kultur finnes i dag i markebygdene i Skånland og Evenes kommuner. Kulturlandskapet formidler i hovedsak overgangen fra reindrift til småbruk, og vitner om en spesiell samisk tilpasning i skjæringspunktet mellom en tradisjonell sjøsamisk bruk og reindriftnomadisme, samt mellom nordsamer og lulesamer lenger sør. Kulturlandskapet bidrar dermed til å eksemplifisere mangfoldet i samisk bosetning og identitet og den fleksibilitet i næringstilpasning som har preget historien i Troms for alle folkegrupper.

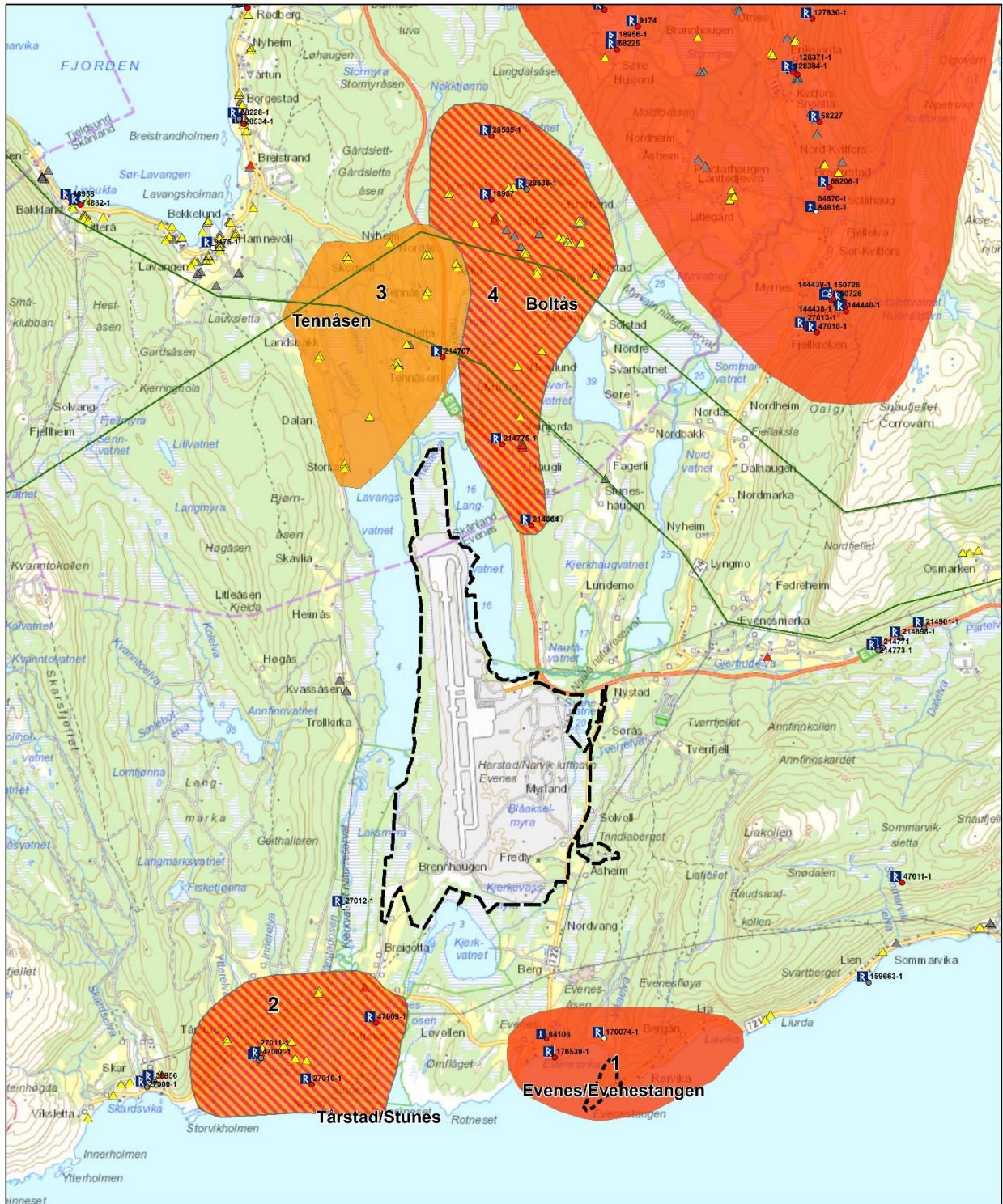
Samlet er dette et kulturmiljø med stor grad av autentisitet med stor kunnskapsverdi. Området fremstår som relativt opprinnelig og dette sammen med museumsformidling gir også stor opplevelsesverdi. Gårdene og landskapet har fortsatt bruksverdi som del av sin opprinnelige sammenheng, men noe av de eldre bygningsmiljøene står til nedfalls.

Kulturmiljø 5 Markebygdene i Skånland er vurdert til å ha stor kunnskaps- og opplevelsesverdi og middels til stor bruksverdi. Samlet vurdering blir stor verdi.

Evenes flystasjon og Harstad/Narvik lufthavn, Evenes.

Forslag reguleringsplan med konsekvensutredning. Kulturminner og kulturmiljø.

Tegnforklaring

- KU verdsettning**
- Liten verdi
  - Liten til middels verdi
  - Middels verdi
  - Middels til stor verdi
  - Stor verdi

--- Forslag til plangrense

- Kulturminner - Askeladden**
- Arkeologisk minne
  - Bebyggelse - infrastruktur
  - Kirkested
  - Fredet (ulike verne typer på enkeltminnene)
  - Aut. fredet, vedtaksf. forskrift og midlertidig fr. Fredningssak pågår, vernet PBL og komm. vernev.
  - Listefort
  - Uavklart, opphevet fredning og fjernet (aut. fredet) ikke fredet
  - Statlig listefort kraftlinje
  - Krigsminner

Datakilder
Statens kartverk
Riksrevisjonen
Asplan Viak AS

Evenes Oppdragsgiver
Forsvarsbygg

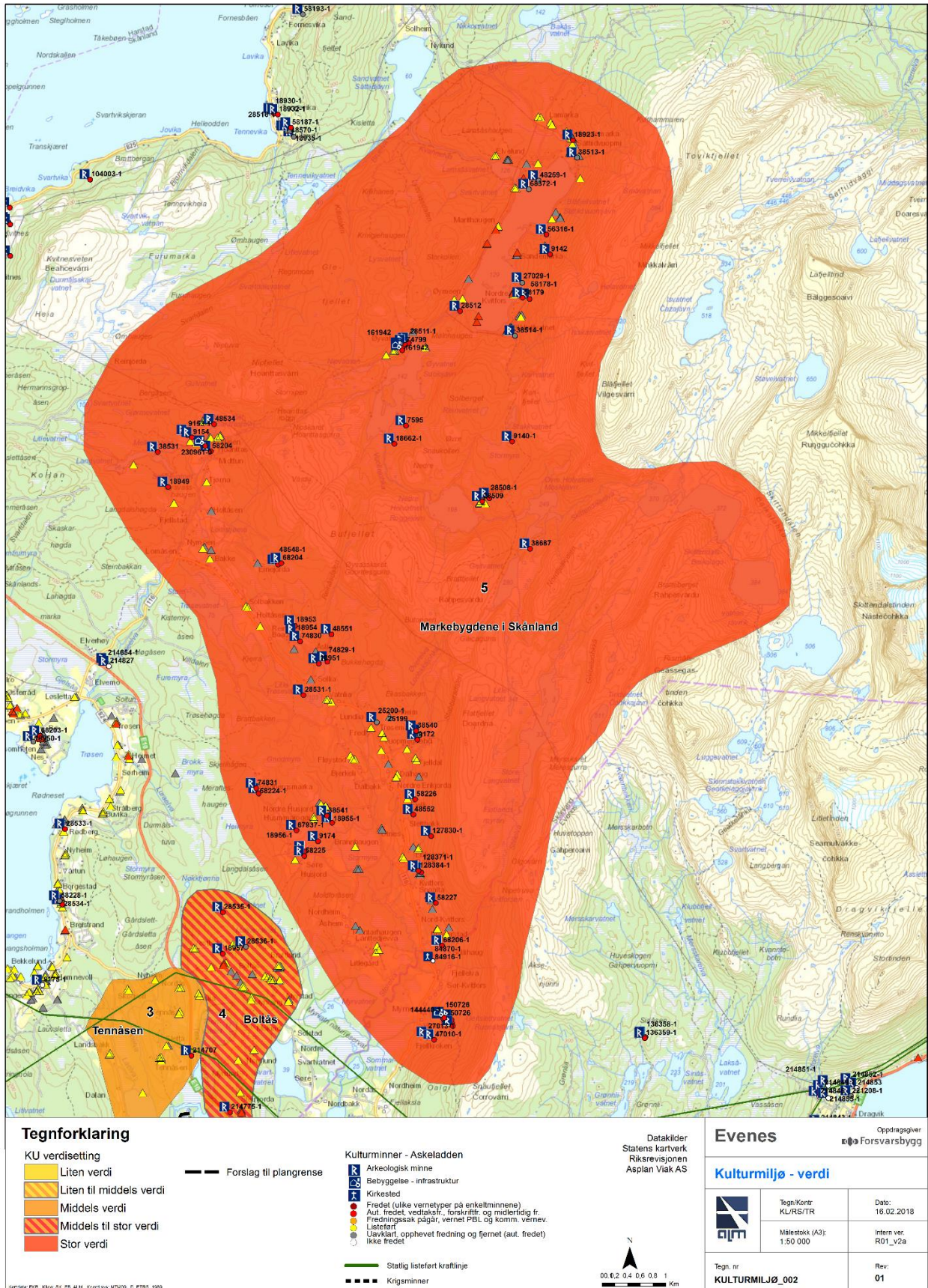
Kulturmiljø - verdi

	Tegn/Kontr KURS/TR	Date: 18.02.2018
	Målestokk (A3): 1:35 000	Intern ver: R01_v2a
Tegn. nr KULTURMILJØ_002	Rev: 01	

Figur 5-35. Temakart kulturminner og kulturmiljø, verdikart delområde 1-4.

Figur 5-36. Temakart kulturminner og kulturmiljø, verdikart delområde 5.

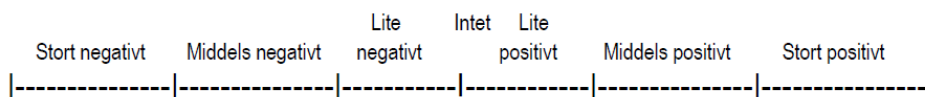
5.2 Omfang og konsekvenser

Alle verdivurderte og avgrensede kulturmiljø ligger utenfor selve planområdet. Tiltaket vil ikke medføre fysiske inngrep i delområder som ligger utenfor selve flystasjonen. De visuelle konsekvensene av tiltaket for kulturmiljø er avgrenset, og vil være mest aktuelt for delområdet Tennåsen som ligger like nord for flyplassen og fjernvirkning for de høyest liggende områdene innenfor kulturmiljøet på Boltås. Etter som det kun er en bygning/hangar for MPA og 3 nye flyoppstillingsplasser som vil være synlige, er omfanget av visuell påvirkning svært avgrenset. For alle delområdene vil støy ha negative konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø. Støy kan føre både til direkte konflikt for kulturminner, for eksempel at verneverdige bygninger i rød støysone rives/står til nedfalls, men også indirekte gjennom redusert opplevelsesverdi og bruksverdi. Dette gjelder særlig kulturmiljøene på Tennåsen og Evenes.

Delområde 1 Evenes/Evenestangen

Verdivurdering: Stor verdi

Omfangsvurdering: Ingen negativ visuell påvirkning. MPA-hangaren og andre tiltak blir ikke synlig fra kulturmiljøet. Kulturmiljøet, og da særlig Evenes kirke og kirkested fra middelalderen blir noe negativt påvirket av økt støy. Det samme gjelder krigsminnet på Evenestangen. Det er særlig opplevelsesverdien som blir noe forringet. Kulturmiljøet ligger ikke innenfor rød støysone. Kulturmiljøet blir noe forringet.

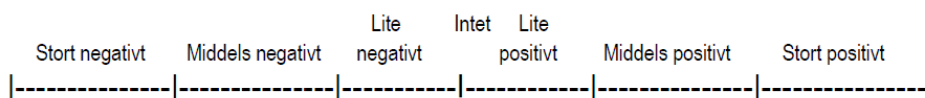
Lite negativt omfang

Konsekvensvurdering: Liten negativ (-)

Delområde 2 Tårstad/Stuland

Verdivurdering: Middels til stor verdi

Omfangsvurdering: Ingen negativ visuell påvirkning. MPA-hangaren og andre tiltak blir ikke synlig fra kulturmiljøet. Kulturminneverdier innenfor kulturmiljøet på Tårstad/Stuland blir i liten grad ytterligere påvirket av støy. Kulturmiljøet ligger ikke innenfor rød støysone. Ingen endring for kulturmiljøet.

Intet til lite negativt omfang

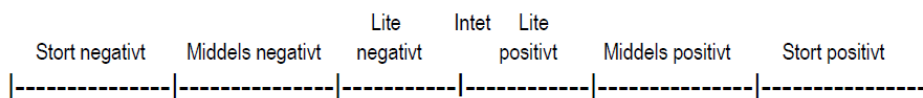
Konsekvensvurdering: Ubetydelig (0)

Delområde 3 Tennåsen

Verdivurdering: Middels verdi

Omfangsvurdering: Ingen negativ visuell påvirkning. MPA-hangaren og andre tiltak blir i liten grad synlig fra kulturmiljøet. Kulturmiljøet, og da særlig verneverdige bygninger på brukene nærmest flyplassen blir negativt påvirket av økt støy. Opplevelsesverdien blir noe forringet. Det er særlig direkte konsekvenser for verneverdige bygninger i gårdsbebyggelsen med tilhørende kulturlandskap som blir forringet. Noe av bygningsmassen står i dag til nedfalls. De statlig listeførte kraftledningene blir ikke påvirket negativt av tiltaket, da det i liten grad er knyttet opplevelsesverdi til disse. Kulturmiljøet ligger delvis innenfor rød støysone. Kulturmiljøet blir forringet.

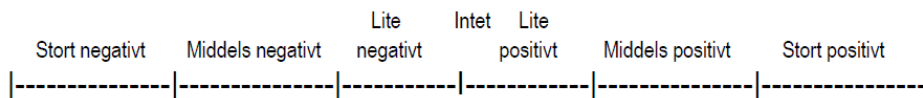
Lite til middels negativt omfang

Konsekvensvurdering: Liten til middels negativ (-/--)

Delområde 4 Boltås

Verdivurdering: Middels til stor verdi

Omfangsvurdering: Ingen negativ visuell påvirkning. Lufthavnen/flystasjonen er synlig i det fjerne. Hangaren er plassert lengst sør på flyplassen og vil i liten grad være synlig fra Boltås. E10 går mellom kulturmiljøet og flyplassen. Kulturminneverdier innenfor kulturmiljøet blir i liten grad ytterligere påvirket av støy. Kulturmiljøet ligger ikke innenfor rød støysone. Ingen endring for kulturmiljøet.

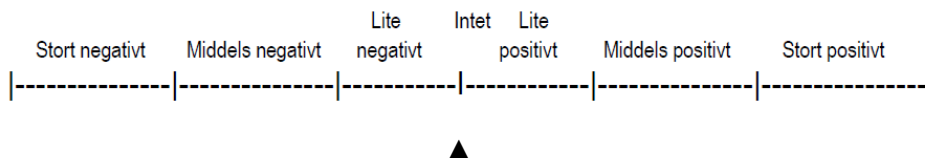
Intet til lite negativt omfang

Konsekvensvurdering: Ubetydelig (0)

Delområde 5 Markebygdene i Skånland

Verdivurdering: Stor verdi

Omfangsvurdering: Ingen negativ visuell påvirkning. MPA-hangaren og andre tiltak blir ikke synlig fra kulturmiljøet. Kulturminneverdier innenfor kulturmiljøet blir ikke ytterligere påvirket av støy. Kulturmiljøet ligger ikke innenfor støysonene. Ingen endring for kulturmiljøet.

Intet omfang

Konsekvensvurdering: Ubetydelig (0)

5.3 Konsekvenser i anleggsperioden

Dersom tiltaket i anleggsfasen medfører permanent miljøskade, inngår dette i vurderingen av konsekvenser i det endelige tiltaket. Under anleggsfasen vurderes bare midlertidige konsekvenser. Midlertidige konsekvenser omtales for seg.

Konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø i anleggsperioden er først og fremst knyttet til visuell innvirkning, støy og støv. Anleggsperioden kan ofte medføre større negative konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø enn det fremtidige anlegget fordi anleggsområdet på den enkelte strekningen vil gi større belastning enn det fremtidige anlegget. Anleggsområdet samt tilkjøringsvegene til anlegget vil kunne gi stor belastning på kulturminner og kulturmiljøer.

Massedeponi forårsaker generelt store konsekvenser på funn som ligger i jorda. Når nye masser fylles oppå, trykkes jordmassene sammen og bidrar til ødeleggelser av de kulturminner som måtte ligge i det aktuelle området. Massedeponi i områder med kulturminner eller områder som er vurdert til å ha stort potensial for nye funn av automatisk fredete kulturminner, vil utløse undersøkelsesplikt jf. kulturminnelovens § 9 og eventuell dispensasjon jf. § 8, 4. ledd for kulturminner i området.

For å begrense direkte og visuelle virkninger er det viktig at anleggsområdet ikke omfatter mer enn nødvendig areal og at en unngår å legge rigg- og deponiområder i eller nærme viktige kulturminneverdier i området.

Riksantikvaren har presisert at riggområder er å anse som tiltak på lik linje med andre tiltak. Det betyr at riggområde oppå marken utløser undersøkelsesplikt jf. kulturminnelovens § 9 og eventuell dispensasjon jf. kulturminnelovens § 8, 4. ledd for kulturminner i området. Dette gjelder også andre midlertidige tiltak som deponi, planer der byggegrensen under anleggsperioden går ut over plangrensen, grøfting, drenering, motfyllinger, etc. Rigg- og deponiområder er så langt det er mulig lagt til allerede berørte arealer innenfor utredningsområdet, som for eksempel tidligere massedeponi, masseuttak og riggområder. Varige konsekvenser knyttet til deponi- og riggområder er vurdert under konsekvensutredningen av tiltaket.

Konsekvenser i anleggsperioden inkludert riggområder og massedeponi, avbøtende og kompenserende tiltak og behovet for miljøoppfølging er drøftet i tråd med metodebeskrivelsen.

5.4 Avbøtende tiltak

I utforming av planer skal det være et generelt prinsipp å dempe negative virkninger på kulturminner og kulturlandskap. En god landskapstilpasning reduserer negative konsekvenser, og nye inngrep er søkt lagt i god avstand til kulturminner og kulturmiljø. Avbøtende tiltak knyttet til kulturminner og kulturmiljø er nært knyttet til både naturlandskap og

kulturlandskap. Avbøtende tiltak knyttet til landskap vil derfor i mange tilfeller ha virkning også for kulturminner og kulturmiljø innenfor samme landskapsrom.

Det er et mål å søke å justere tiltakene for å unngå konflikt eller for tett nærføring med de kulturminnene som er mest uberørt og har høyest verdi i området. Ved nærføring mot verneverdig og fredet bebyggelse er det et mål å gjøre nødvendige tilpassinger som kan opprettholde og ivareta det opprinnelige visuelle inntrykket det aktuelle kulturminnet eller kulturmiljøet har hatt i sin opprinnelige situasjon. Støytiltak er også sett i denne sammenheng, enten gjennom naturlige tiltak og/eller gjennom tiltak som ikke vil virke dominerende i kulturlandskapet. Nye store støyskjermer, skilt, og lysinstallasjoner nær fredete kulturminner, verneverdig bygningsmiljø og kulturmiljø må unngås så langt dette er mulig.

Vegetasjon har liten innvirkning på støy, men har god effekt på skjerming av kulturminner i forhold til innsyn/utsyn. Visuell vegetasjonsskjerming, med beplantning av trær/busker som en buffer mellom kulturminner og tiltak kan redusere negative virkninger.

Det er ikke registrert kulturminnelokaliteter inne i selve tiltaksområdet. Det er derfor ikke foreslått konkrete avbøtende tiltak knyttet til enkeltlokaliteter.

5.5 Sammenstilling av konsekvenser

Konsekvensene for kulturminner og kulturmiljø er gjennomgående lave. Dette henger sammen med at det ikke er registrert kulturminneverdier innenfor selve tiltaksområdet. Tiltaket vil ikke gjøre fysiske inngrep i delområder som ligger utenfor selve flystasjonen. For kulturminner og kulturmiljø er de visuelle konsekvensene av tiltaket svært begrenset. Dette vil være aktuelle sett fra delområdet på Tennåsen som ligger nærme og høyere i terrenget enn flystasjonen. Støy vil her ha negative konsekvenser for kulturminneverdier innenfor miljøet. Støy vil også ha noe innvirkning på kulturmiljøet på Evenes/Evenestangen.

Konsekvensgraden er ubetydelig til liten i samtlige delområder bortsett fra Tennåsen der konsekvensen er vurdert til liten til middels negativ.

Tabell 5-2. Sammenstilling av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø.

Del-område	Navn på delområde	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Evenes/Evenestangen	Stor	Lite negativt	Liten negativ (-)
2	Tårstad/Stuland	Middels til stor	Intet til lite negativt	Ubetydelig (0)
3	Tennåsen	Middels	Lite til middels negativt	Liten til middels negativ (-/--)
4	Boltås	Middels til stor	Intet til lite negativt	Ubetydelig (0)
5	Markebygdene i Skånland	Stor	Intet	Ubetydelig (0)

6 OPPFØLGENDE UNDERSØKELSER

Registreringene etter kulturminnelovens § 9 innenfor planområdet er ferdigstilt. Det ble ikke avdekket automatisk fredete kulturminnelokaliteter innenfor planområdet.

7 USIKKERHETER

Selv om det foreligger mye tilgjengelig materiale, det er gjort nye utredninger, befaringer, registreringer og innsamling av data, og vurderingene har vært gjennom kontroller og kvalitetssikring, vil det likevel være usikkerhet knyttet til konsekvensutredningen. Slik sett skiller ikke dette seg fra usikkerhet i f.eks. kostnadsoverslag, selv om usikkerhet ved ikke prissatte konsekvenser ikke kan tallfestes på samme måte.

De viktigste årsakene til usikkerhet ved ikke prissatte konsekvenser, og dermed også for virkninger for kulturminner og kulturmiljø, kan knyttes opp til om hvor vidt alle verdiene i området er fanget opp og vurdert korrekt (kunnskapsgrunnlaget og verdivurdering) og om måten tiltaket påvirker verdiene (omfang) er tilstrekkelig fanget opp.

Det kan også være noe usikkerhet om hvordan tiltaket blir utformet i endelig bygd versjon, selv om dette er beskrevet og fastsatt så lagt det er mulig i reguleringsplanen og teknisk forprosjekt. Det er ikke grunnlag for å hevde at tiltaket og dermed påvirkningen vil endre seg under prosjektering og bygging, men det vil alltid være behov for detaljering og valg som ikke er fanget opp i tidligere fase.

Det er derfor som del av konsekvensvurderingen trukket frem noen områder hvor man må være særlig varsom for at konsekvensene ikke skal forverres. Det vil derfor hefte noe usikkerhet også ved om virkningene av tiltaket kan endre seg.

Usikkerhetsmomentene nevnt over, er vurdert å være små og ligge godt innenfor et godt og relevant beslutningsgrunnlag. Eventuelle beslutningsrelevante kunnskapshull knyttet til tiltaket er omtalt dersom det er aktuelt.

For kulturminner og kulturmiljø er vurderingene i konsekvensutredningen gjort på et overordnet nivå og ut fra generelle og prinsipielle vurderinger i tiltaket. Plannivået gjør at flere av vurderingene og konklusjonene må regnes som noe usikre, men likevel gode nok til å gi en trygg indikasjon på konsekvensene. Registreringene etter kulturminnelovens § 9 innenfor planområdet er ferdigstilt, så det knytter seg ikke usikkerheter til kunnskapsgrunnlaget innenfor planområdet. I influensområdet kan det være knyttet usikkerheter til datagrunnlaget som ligger til grunn for verdivurderingene. Det kan komme fram nye funn av automatisk fredete kulturminner i forbindelse med gjennomføring av tiltaket og ved oppføring av nye konstruksjoner.

REFERANSER OG KILDER

- Bøe Sollund, M-L og Brendalsmo, J. 2016. E10/RV85/RV83 Hålogalandsvegen
Konsekvensutredning for deltema kulturmiljø. NIKU Oppdragsrapport 136/2016. Oslo.
- Elstad, Å. 2015. Del 3. Mot eit moderne Nordland s.267-524. I Nielsen, A.R. (red.) Nordlands
historie 2, 1600 – 1900. I amtmandens dager. Fagbokforlaget, Bergen.
- Fimbul. Evenes bygdeboknemnd. Lokalhistorisk tidsskrift. Ulike årganger.
- Holberg, E. 2015 Del 1: Frå pionertid til rikssamling ca. 9500 f.Kr.-1000 e.Kr. s.15-218. I
Nielsen, A.R. (red.) Nordlands historie 1, før 1600. Hålogriket. Fagbokforlaget, Bergen.
- Riibe, S. og Weyergang-Nielsen, H. 2010. Kraftoverføringens kulturminner. NVE-rapport nr. 17 –
2010, Oslo. http://webby.nve.no/publikasjoner/rapport/2010/rapport2010_17.pdf
- Riksantikvaren, 2017. Høringsutkast. Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Troms.
Oslo.
- Riksantikvaren 2003. Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar. Riksantikvarens
rapportar, Nr. 31, 2003. Riksantikvaren.
- Røskaft, M. 2015 Del 2: Hålogriket blir landsdel ca. 1000-1600 s.219- 436. I Nielsen, A.R. (red.)
Nordlands historie 1, før 1600. Hålogriket. Fagbokforlaget, Bergen.
- Statens vegvesen. 2014. Konsekvensanalyser. Håndbok V712.

Nettkilder:

www.evenes.kommune.no

www.tjeldsund.kommune.no

www.skanland.kommune.no

www.lokalhistoriewiki.no

Informanter: Unn Kristin Laberg, Evenes kommune

VEDLEGG

